

Toiminnanohjauksen arviointi nuoriso- psykiatrialla

Tutkimuksellinen kehittämistyö

Eeva Eliander

Johanna Niittynen

Opinnäytetyö, AMK

Huhtikuu 2024

Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma

Eliander, Eeva & Niittyinen, Johanna

Toiminnanohjauksen arviointi nuorisopsykiatrialla. Tutkimuksellinen kehittämistyö

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Huhtikuu 2024, 55 sivua.

Toimintaterapian tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Tietoisuus nuorten mielenterveysongelmista ja niihin liittyvistä haasteista on lisääntynyt, ja nuorisopsykiatrian rooli psyykkisesti oireilevan nuoren kuntoutumisessa on noussut merkittävään osaan. Opinnäytetyössä syvennytään nuoruuteen ikävaiheena sekä psyykkisesti oireilevien nuorten toiminnanohjauksen haasteisiin ja niiden arviointiin toimintaterapiassa.

Opinnäytetyön toimeksiantaja Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrian vastaanottopalvelut hoitaa poliklinikallaan 13–17-vuotiaita nuoria, joilla on moninaisia ja vakavia psyykkisiä oireita. Toimintaterapeutit arvioivat vastaanotolla nuorten toimintakykyä, johon toiminnanohjaus oleellisena osana kuuluu. Eri-tyisesti psyykkisesti oirehtivien nuorten toiminnanohjauksen arviointi on tärkeää, koska heillä on usein haasteita toiminnanohjauksen saralla. Ne voivat näyttäytyä monenlaisina arkitoiminnoista suoriutumisen haasteina, kuten aloitekyvyttömyytenä tai tarkkaavuuden pulmina.

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisena kehittämistoimintana. Tarkoituksena oli kerätä tietoa toiminnanohjauksen arviointimenetelmistä ja oleellisista asioista, joita nuorten toiminnanohjauksen arvioinnissa tulisi huomioida. Tiedon pohjalta luotiin toimintaterapeuteille arvioinnin tueksi tarkistuslista, joka auttaa kiinnittämään huomiota toiminnanohjauksen kannalta tärkeisiin seikkoihin. Aineisto kerättiin integroivan kirjallisuuskatsauksen avulla.

Kirjallisuuskatsauksesta saadun tiedon perusteella toiminnanohjausta tulisi arvioida erilaisissa tilanteissa monipuolisin menetelmin. Menetelminä mainittiin esimerkiksi nuoren ja hänen lähipiirinsä haastattelu, erilaiset arviointi- ja kyselylomakkeet sekä toiminnan havainnointi. Arvioinnissa tulisi huomioida se, että toiminnanohjaustaidot ovat nuoruudessa vasta kehittymässä. Moniammatillisessa yhteistyössä tehdyn arvioinnin avulla on mahdollista saada monipuolinen kuva nuoren toimintakyvystä.

Kehittämisprosessin jälkeen tarkistuslista otettiin toimeksiantajalla käyttöön arvioinnin yhtenä työvälineenä. Toiminnanohjaus vaikuttaa monin tavoin toimintakykyyn, ja sen haasteet ovat melko yleisiä toimintaterapeuttien asiakkailla. Siksi jatkossa tarvitaan lisää tutkimusta nuorten toiminnanohjauksen haasteista. Prosessin aikana myös todettiin, että toiminnanohjauksen arviointiin ei ole juuri saatavilla standardoituja arviointimenetelmiä, ja niitä kaivataan toimintaterapian kentälle lisää.

Avainsanat (asiasanat)

Nuoruus, nuorisopsykiatria, toiminnanohjaus (psykologia), toiminnanohjauksen arviointi

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Eliander, Eeva & Niittyinen, Johanna

Assessment of Executive Functioning in Adolescent Psychiatry. A Research-Based Development Work

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, April 2024, 55 pages.

Degree Programme in Occupational Therapy. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The thesis discusses the increasing awareness of youth mental health issues and the significant role of adolescent psychiatry in their rehabilitation. It also presents how the psychological challenges can occur in adolescents and what should be taken into account from an occupational therapy perspective when assessing executive functions.

The client of the thesis, the Adolescent Psychiatry Services in the Wellbeing Services County of Central Finland, treats 13–17-year-old youths with diverse and severe psychological symptoms. Occupational therapists evaluate the occupational performance of these youths, with executive functions being an important part. The assessment of executive functioning of adolescents with mental health problems is important, as they often have challenges in this area. These challenges can be seen in various difficulties in daily activities, such as lack of initiative or attention problems.

The thesis was implemented as a research-based development work. The aim was to gather information about assessment methods and key considerations for evaluating executive functioning in youths. Based on an integrative literature review, a checklist was developed to support occupational therapists in this assessment process. The checklist helps occupational therapists to pay attention to important aspects of executive functions.

Based on the literature review, executive functioning should be assessed in different situations using a variety of methods. The methods mentioned include interviews with the young person and their close ones, various tests and questionnaires and performance analysis. It is very important to note that executive functioning skills are still developing during adolescence.

After the development process, the checklist was implemented by the client as one of the assessment tools. It was observed that there is a need for further research on executive functioning challenges in adolescents. It was also found that more standardized assessment methods are needed in the field of occupational therapy.

Keywords/tags (subjects)

youth, adolescent psychiatry, executive functions (psychology), assessment of executive functions

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Nuoruus kehitysvaiheena	4
3	Nuorisopsykiatrian rooli nuoren kuntoutuksessa	6
3.1	Nuorten mielenterveyden haasteet.....	6
3.2	Toimintaterapia nuorisopsykiatrialla	8
4	Toiminnanohjaus	9
4.1	Toiminnanohjauksen määritelmä	9
4.2	Nuoren toiminnanohjauksen kehitys.....	11
4.3	Toiminnanohjaus nuorella osana psyykkistä oireilua	12
4.4	Nuoren toiminnanohjauksen arviointikäytännöt toimintaterapiassa	13
4.5	Toiminnanohjauksen arviointi.....	14
5	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja kehittämiskysymykset	16
6	Opinnäytetyön toteutus	17
6.1	Tietoperustan aineisto ja sen keruu.....	17
6.2	Tutkimuksellinen kehittämistoiminta	19
6.3	Kehittämistyön aineisto ja sen keruu.....	20
6.4	Aineiston laadun arviointi	24
6.5	Aineiston analyysi.....	25
7	Tulokset	29
7.1	Analyysin tulokset	30
7.2	Tarkistuslistan kehittäminen	34
8	Pohdinta	36
8.1	Tulosten tarkastelu tietoperustaan peilaten	36
8.2	Eettisyyden arviointi.....	40
8.3	Luotettavuuden arviointi	41
8.4	Johtopäätökset ja kehittämis ehdotukset.....	43
	Lähteet	45
	Liitteet	49
	Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen tietokantahakujen hakupolut ja tulokset.....	49
	Liite 2. Tarkistuslista toiminnanohjauksen arviointiin	51

Kuviot

Kuvio 1. Kehittämistyön lineaarinen malli	19
Kuvio 2. Aineiston valinnan eteneminen	22
Kuvio 3. Kuvaus analyysin käsitteistä.....	29

Taulukot

Taulukko 1. Kirjallisuuskatsauksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	21
Taulukko 2. Kirjallisuuskatsauksen analyysivaiheeseen valitut julkaisut.....	23
Taulukko 3. Kirjallisuuskatsauksen aineiston sisällönanalyysin vaiheet.....	27
Taulukko 4. Kirjallisuuskatsauksen aineiston tiivistyminen	28

1 Johdanto

Psykiatrista sairaanhoitoa tarvitsevien nuorten määrä on kasvanut tasaisesti 1990-luvulta lähtien, ja lähivuosina tahti on kiihtynyt entisestään. Nuorisopsykiatrisen erikoissairaanhoidon ruuhkautunut, ja vuonna 2021 suomalaisista 13–17-vuotiaista nuorista noin kymmenen prosenttia oli psykiatrisen erikoissairaanhoidon piirissä. (Kaltiala 2023, 43.) Myös toiminnanohjauksen haasteet ovat olleet viime vuosina esillä aiempaa enemmän. Niiden vaikutukset yksilön toimintakykyyn voivat olla moninaisia ja merkittäviä. Nuorisopsykiatrisessa sairaanhoidossa toiminnanohjauksen haasteet voivat näkyä esimerkiksi nuoren aloitekyvyttömyytenä tai monenlaisina arjenhallinnan hankaluuksina (Kemppainen 2023).

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimii Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrian vastaanottopalveluiden poliklinikka. Sairaala Novassa toimiva poliklinikka tarjoaa erikoissairaanhoidon 13–17-vuotiaille nuorille, joilla on monimuotoisia ja vakavia psyykkisiä oireita (Nuorisopsykiatria n.d.). Toimintaterapeutin työnkuvaan kuuluu nuorten toimintakyvyn arviointi sekä kuntoutuksen suunnittelu ja toteutus. Arvioinnissa perehdytään muun muassa mahdollisten toiminnanohjauksen pulmien havainnointiin. (Lasten ja nuorten toimintaterapia n.d.) Toimintaterapeutit tekevät moniammatillisessa työyhteisössä lisäksi neuropsykiatrisia tutkimuksia, konsultaatio- ja kehitystyötä sekä ryhmänohjauksia (Kemppainen 2023).

Toimintaterapeutit toimivat nuorisopsykiatrialla osana moniammatillista työryhmää. Toimintaterapiassa pyritään huomioimaan yksilön hyvinvointi ja toimintakyky kokonaisvaltaisesti, mikä on psykiatrisessa hoidossa erityisen tärkeää, koska hyvinvointiin vaikuttavat monet tekijät. Toimintakyvyn arvioinnin avulla voidaan tunnistaa nuoren vahvuudet ja mahdolliset haasteet päivittäisissä toiminnoissa, mikä auttaa yksilöllisen kuntoutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa (Danner & Kippola-Pääkkönen 2016, 582–583). Haasteina toimintakyvyn arvioinnissa voidaan tunnistaa esimerkiksi terveydenhuollon liian vähäiset aika- ja työntekijäresurssit suhteessa tarpeeseen (Tevameri 2021, 50).

Opinnäytetyössä kehitettiin vastaanotolla työskentelevien toimintaterapeuttien käyttöön tarkistusta nuorten toiminnanohjauksen arvioinnin tueksi. Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena oli helpottaa ja yhtenäistää nuorten toimintakyvyn arviointia tekevien toimintaterapeuttien

työtä kehittämällä toiminnanohjauksen arviointiin valmis, mahdollisimman helposti täytettävä tarkistuslistapohja. Tavoitteena oli luoda nopeasti täytettävä kaavake, jota on mahdollista käyttää ilman erillistä koulutusta, jota moneen arviointimenetelmään suositellaan. Tarkistuslistan ei ole kuitenkaan tarkoitus korvata standardoituja arviointimenetelmiä, vaan toimia arvioinnin tukena tilanteissa, joissa nuoren toiminnanohjauksen taitoja ja valmiuksia havainnoidaan. Lisäksi tarkistuslistaa käyttäville toimintaterapeuteille laadittiin ohjeistus kaavakkeen käyttöön. Ohjeistuksessa kerrotaan lisäksi lyhyesti yleisesti toiminnanohjauksesta sekä miten toiminnanohjauksen haasteet voivat näkyä vastaanotolla käyvillä nuorilla.

Toiminnanohjaukseen liittyvä tutkimustieto painottuu ilmiön kuvaamisen lisäksi pitkälti toiminnanohjauksen kuntoutukseen, erilaisiin tukimuotoihin ja olemassa oleviin strukturoituihin arviointimenetelmiin. Nuorisopsykiatrian näkökulmasta toimintaterapeuttien toteuttamaa toiminnanohjauksen arviointia ei kuitenkaan juuri ole tutkittu. Opinnäytetyössä tutkimusaineisto kerättiin integroivan kirjallisuuskatsauksen keinoin. Aineiston kautta pyrittiin löytämään vastaus siihen, miten nuorisopsykiatrialla hoidettavien nuorten toiminnanohjausta voidaan ylipäätään toimintaterapian näkökulmasta arvioida ja mihin arviointitilanteissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota.

2 Nuoruus kehitysvaiheena

Nuoruus on monitahoinen kehitysvaihe, joka kattaa murrosiän ja varhaisen aikuisuuden välisen ajanjakson. Ajallisesti nuoruus sijoittuu keskimäärin ikävuosiin 12–24, vaikka aikuisuuteen siirtymisessä on yksilöllistä vaihtelua. Nuoren kehitys etenee monilla alueilla ja pyrähdyksittäin, ja sen lopullisena tavoitteena on oman identiteetin ja itsenäistymisen saavuttaminen. (Aalberg 2016, 35.) Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrian vastaanottopalveluiden poliklinikalla hoidettavat nuoret ovat iältään pääasiassa 13–17-vuotiaita, joten opinnäytetyössä keskitytään kyseisen ikäryhmän kehitykseen ja toiminnanohjauksen erityispiirteisiin.

13–17-vuotiailla nuorilla tapahtuu paljon fyysistä kehitystä. Esimerkiksi puberteetti, seksuaalisuuden kehittyminen ja aivoissa tapahtuvat fyysiset muutokset ovat merkittäviä. Sosiaalinen vuorovaikutus kehittyy läpi nuoruusiän: vanhempien ja lapsen välinen suhde muuttuu ja toisaalta ystävyys-suhteiden ja vertaisryhmien merkitys kasvaa. (Fredriksson, Ranta, Koskinen, Kauppi & Tuomisto 2018, 121–129.)

Ajattelu kehittyy nuoruusiässä niin, että nuori alkaa konkreettisten asioiden lisäksi ymmärtää abstrakteja käsitteitä ja pystyy näin aiempaa monimutkaisempaan ajatteluun. Sen myötä looginen päättelykyky ja esimerkiksi sääntöjen ymmärtäminen mahdollistuvat. Piaget'n kognitiivisen kehityksen teoriassa vaihetta kutsutaan formaalisten operaatioiden vaiheeksi. Ajattelun kehittyessä myös erilaisten ihanteiden ja tavoitteiden muodostaminen tulee mahdolliseksi, minkä kautta identiteetti ja käsitys maailmasta alkavat monipuolistua. (Kiuru 2023, 188–189.)

Nuoruusiässä nuori opettelee vielä tunnistamaan omia tunteitaan ja säätelemään niitä, ja nuori voi käydä läpi voimakkaitakin tunnekuohuja. Suuri osa aikuisiän mielenterveysongelmista alkaa kehittyä jo nuoruudessa. Kehittymättömästä tunnesäätelystä ja impulssikontrollista johtuva psyykkinen ja fyysinen oireilu voi kuitenkin olla aivan normaali nuoruuteen kuuluva ohimenevä vaihe. (Aalberg 2016, 35; Kiuru 2023, 183–184.) Tunnesäätely ja impulssikontrolli liittyvät toiminnanohjauksen taitoihin, joita tarvitaan arjen taitojen opettelussa ja arjenhallinnassa. Niiden kehittyminen nuoruusiässä on myös hyvin tärkeää, jotta itsenäistyminen mahdollistuu. Toiminnanohjauksen kehittymistä käsitellään tässä työssä tarkemmin luvussa 4.

Myös yhteiskunta ja nuoren elinympäristö määrittelevät sitä, mitä nuorelta odotetaan ja millaista nuoren elämä on. Esimerkiksi 15 vuotta täytettyään nuorella on oikeus hallita ansaitsemaansa omaisuutta ja rikosoikeudellinen vastuu alkaa, joten myös yhteiskunta olettaa nuoren pystyvän ottamaan enenevissä määrin vastuuta itsestään ja käytöksestään. Vaatimukset muuttuvat vähitellen myös esimerkiksi koulumaailmassa: ohjauksen määrä vähenee, arviointikäytännöt tiukentuvat ja nuoren vastuu omasta oppimisestaan kasvaa ikävuosien lisääntyessä. Myös ympäristön näkökulmasta toiminnanohjaustaitojen merkitys siis lisääntyy aikuisuutta kohti siirryttäessä.

Nuoruus voidaan jakaa lyhyempiin ajanjaksoihin, joissa kehitystehtävät ja mahdolliset haasteet hieman vaihtelevat. Aluksi biologisen murrosiän mukanaan tuomat muutokset, vanhemmista irtautuminen ja auktoriteetteja vastaan kapinointi korostuu. Myös abstrakti ajattelu ja minäkäsitys kehittyvät tässä vaiheessa nopeasti. Myöhemmin, noin 15–18-vuotiaana, nuoren kokemus itsestään muuttuu selkeämmäksi ja ystävyyssuhteet syvällisemmiksi, mutta nuori voi kuitenkin vielä testata rajojaan. Vasta myöhäisnuoruudessa nuori oppii paremmin hallitsemaan impulssejaan ja tekemään päätöksiä niin, että pystyy huomioimaan niiden seuraukset. Moraalikäsitys on myös

vielä kehittymässä, joten aiempina ikäkausina nuori voi olla altis ikätovereiden vaikutuksille niin hyvässä kuin pahassa. (Dunderfelt 2011, 84–85; Kiuru 2023, 182–184.)

Opinnäytetyön kannalta onkin olennaista huomioida, että nuoruusiän sisällä kehitystaso vaihtelee, eikä 13–17-vuotiaiden nuorten voida ajatella olevan kehitystasoltaan samankaltaisia. Yksilölliset erot voivat olla suuria, erityisesti jos nuorella on haasteita, jotka vaikuttavat kehitykseen hidastavasti. Monissa lähteissä nuoruutta kuvataan kiihkeäksi, osin raskaaksikin, ajanjaksoksi, jossa nuori alkaa itsenäistyä, rakentaa yksilöllistä persoonaansa ja harjoitella vastuun ottamista omasta elämästään. Ympäristön ja mahdollisesti nuoren itselleen asettamat kasvavat vaatimukset sekä nuoren vasta kehittymässä oleva minäkuva voivat jo itsessään aiheuttaa kuormaa nuoren mielenterveydelle ja hyvinvoinnille. Toisaalta esimerkiksi vahvat sosiaaliset suhteet, myönteinen itsetunto ja harrastukset voivat auttaa nuorta selviytymään haastavista tilanteista.

3 Nuorisopsykiatrian rooli nuoren kuntoutuksessa

3.1 Nuorten mielenterveyden haasteet

Nuoriin ulkopuolelta kohdistuvien odotusten lisäksi nuorten lisääntyvään pahoinvointiin voi vaikuttaa myös esimerkiksi epävakaa maailmantilanne. Lasten ja nuorten säätiö ja kustannusosakeyhtiö WSOY järjestivät Maailma 2050 -kirjoituskilpailun keväällä 2021 yläkouluikäisille nuorille. Kilpailun tarkoituksena oli selvittää, mitä nuoret itse odottavat ja toivovat tulevaisuudelta. Kirjoituksissa nousi esille perinteisiä toiveita muun muassa perheen perustamiseen, ystävyys-suhteisiin ja työelämään liittyen, mutta esimerkiksi ilmastonmuutoksen myötä mielikuva tulevasta maailmasta näyttäytyi osalle nuorista jopa dystooppisena. Nuoret näkivät kuitenkin oman tulevaisuutensa parhaimmillaan optimistisesti, mutta mitä kauemmas ajankulua kuviteltiin eteenpäin, sitä synkempiä olivat näkemykset ihmiskunnan ja maailman tulevaisuudesta. (Tähkää n.d.)

Kuten aiemmin todettiin, vielä kehittymässä oleva tunnesäätely voi aiheuttaa nuorelle normaalia ikävaiheeseen liittyvää psyykkistä oireilua. Joissain tapauksissa oireet kuitenkin ovat vakavampia ja vaativat erityistä hoitoa. Nuorille yleisiä mielenterveyden häiriöitä ovat eriasteiset depressiot, psykoosit, vakavat mielialahäiriöt, syömishäiriöt, vaikeat ahdistuneisuushäiriöt sekä itsetuhoinen käyt-

täytyminen ja erilaiset käytöshäiriöt (Salmela & Kuitu 2016, 589). Mielenterveys- ja käytöshäiriöiden taustalla voi joskus olla myös neuropsykiatrisia piirteitä, kuten autismin kirjoa sekä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöitä (Nuorten mielenterveyshäiriöt 2024).

Nuorten mielenterveyden häiriöt ja sairaudet voivat näyttäytyä arjessa esimerkiksi heikkoina sosiaalisina taitoina, tunne-elämän ja käytöksen säätelyn haasteina sekä päivittäisten elämäntaitojen puutteena. Myös erilaiset oppimisvaikeudet ja tarkkaavuuden häiriöt voivat hankaloittaa nuoren psykososiaalista kehitystä. Nuoren voi olla vaikeaa luoda kaverisuhteita, opiskella ja suorittaa niitä toimintoja, joita häneltä odotetaan tai joita hän haluaisi tehdä. Mielenterveyden häiriöt voivat hidastaa nuoren iänmukaista kehitystä. (Salmela & Kuitu 2016, 589.)

Nuorten mielenterveyden ongelmien määrä on lisääntynyt viime vuosina merkittävästi, ja toisaalta nuorisopsykiatriassa myös hoitoon pääsy on haastavaa ympäri Suomen (Katsaus nuorten hyvinvointiin 2023, 12). Hoitamattomina nuoren mielenterveyden haasteet voivat vaikuttaa monin tavoin hyvinvointiin, työkykyyn ja osallisuuteen myös aikuisiässä (Kiuru 2023, 228–229). Esimerkiksi diagnosoimaton ja hoitamaton masennus voi johtaa myöhemmin aikuisena syrjäytymiseen puutteellisen koulutustaustan tai työkyvyn laskun vuoksi. Toisaalta myös esimerkiksi yleistyneet neuropsykiatriset haasteet voivat hoitamattomina hankaloittaa nuoren opintopolkua ja arjessa selviämistä, mikä taas voi johtaa pahimmillaan esimerkiksi syrjäytymiseen tai rikollisuuden pariin. Neuropsykiatrisia piirteitä omaava henkilö usein myös kuormittuu herkästi, ja voi siksi uupua opinnoissa tai työelämässä (Puustjärvi, Danner & Niutanen 2023, 127–128).

Edellä mainitut seikat tukevat sitä, että nuoren haasteita arvioitaessa olisi tärkeä luoda moniammatillisessa yhteistyössä kokonaisvaltainen kuva nuoren toimintakyvystä ja hyvinvoinnista. Mielenterveyteen liittyvien haasteiden lisäksi tulisi tarkastella nuoren tilannetta kokonaisuutena, jossa otetaan huomioon mahdolliset neuropsykiatriset haasteet mielenterveysongelmien taustalla sekä esimerkiksi ympäristön kuormittavat tekijät (Neuropsykiatriset ihmiset huomioitava kansallisessa mielenterveysstrategiassa 2019). Muun muassa nyky maailman lisääntynyt viriketulva älylaitteiden ja sosiaalisen median käytön myötä, yhteiskunnan kasvavat odotukset nuoria kohtaan, perheiden pahoinvoinnin lisääntyminen ja epävakaa maailmantilanne voivat haastaa nuoren hyvinvointia.

Sairauksien ennaltaehkäisy, varhaisen puuttumisen ja nuoren voimavarojen vahvistamisen tulisi olla sosiaali- ja terveydenhuollon keskiössä: Kun nuoren mielenterveyden ongelmat ja niiden mahdolliset juurisyyt, kuten neuropsykiatriset haasteet, havaitaan ajoissa, voi hän saada tarvittavia tukitoimenpiteitä esimerkiksi koulunkäyntiin ja muihin arjen toimintoihin. Samalla voidaan ennaltaehkäistä nuoren syrjäytymistä ja myöhempiä aikuisiän haasteita.

3.2 Toimintaterapia nuorisopsykiatrialla

Nuorten psykiatrinen hoito pyritään ensisijaisesti toteuttamaan avohoidossa, mutta osastohoito on merkittävässä roolissa niissä tapauksissa, joissa kodin, koulun ja avohoidon tuki eivät riitä (Kaltiala-Heino, & Lindberg 2016, 673). Keski-Suomen hyvinvointialueella mielenterveyshäiriöiden hoidossa on käytössä hoidon porrastus: nuorisopsykiatrista hoitoa tarvitsevan nuoren palvelupolku alkaa perustasolta eli perusterveydenhuollosta, josta tehdään tarvittaessa lähete erikoissairaanhoidon. Nuori voi ohjautua erikoissairaanhoidon perusterveydenhuoltoon kuuluvien koulu- tai opiskeluterveydenhuollon tai terveysaseman kautta. (Kempainen 2024.)

Hoitosuhteen alkaessa nuorisopsykiatrialla tehdään nuoren hoidon tarpeen arviointi ja laaditaan hoitosuunnitelma. Nämä tehdään moniammatillisesti ja pyritään toteuttamaan yhteistyössä nuoren läheisten ja muun verkoston kanssa. (Kumpulainen & Laukkanen 2016, 484.) Keski-Suomen hyvinvointialueella toimintaterapeutit ovat tarvittaessa mukana psyykkisesti oireilevan nuoren kuntoutuksessa osana moniammatillista työryhmää (Kempainen 2024). Opinnäytetyö on laadittu toimintaterapian näkökulmasta ottaen kuitenkin huomioon, että nuorisopsykiatrian vastaanotolla tehdään vahvaa moniammatillista yhteistyötä ja myös toimintakyvyn arviointia tehdään yhdessä monen ammattilaisen toimesta.

On huomioitava, että palvelupolku alkaa perusterveydenhuollosta, joten erikoissairaanhoidon päätyvällä nuorella on toimintakyvyn vakavia haasteita, jopa toimintakyvyn lamaantumista, eikä perusterveydenhuollosta ole ollut riittävästi apua. Nuorella voi olla esimerkiksi vakavia mielialoi- reita tai hänelle suunnitellaan vaativaa lääkehoitoa. (Kempainen 2024.) Tästä näkökulmasta opinnäytetyössä tarkastellaan ryhmää, jonka parissa toimintaterapeutit työskentelevät. Kehittämistyön tavoitteena on parantaa nimenomaan nuorten toiminnanohjauksen arviointia tilanteissa, joissa nuorella voi olla merkittäviä haasteita ikätasoisessa arjesta suoriutumisessa.

Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrialla toimintaterapeuttien työ keskittyy pääasiassa toimintakyvyn arviointiin osana moniammatillista kuntoutuksen suunnittelua ja erotusdiagnostiikkaa. Toimintaterapeutin rooli nuorisopsykiatrialla on olla erityisesti kuntoutuksen asiantuntija, joka on tarvittaessa määrittämässä nuoren kuntoutuspolkua yhdessä muiden ammattilaisten kanssa. Toimintaterapeutin tehtäviin kuuluu myös suositusten antaminen nuorelle ja hänen lähipiirilleen siitä, miten nuoren toimintakykyä voidaan arjessa tukea. Lyhyiden kuntoutusjaksojen toteutus on toimintaterapeutin vastuulla, jos nuori jää erikoissairaanhoidon potilaaksi. (Kempainen 2024.)

Toimintaterapian interventiokeinot nuorisopsykiatrialla ovat monipuoliset. Toimintaterapiassa hyödynnetään psykoedukatiivista lähestymistapaa, jossa tavoitteena on nuoren itsetuntemuksen ja oiretietoisuuden lisääminen sekä toimintakyvyn vahvistaminen erilaisten toiminnallisten menetelmien ja harjoitusten kautta. Toimintaterapiaa voidaan toteuttaa sekä yksilö- että ryhmäterapiana. Nuorisopsykiatrinen työ, sekä arviointi että kuntoutus, vaatii nuoruusikäisten kehityksellisten vaiheiden ja tarpeiden tuntemista. (Repo 2011, 9.)

Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrialla toimintaterapiaprosessin kulkua ohjaa vastaanotolla OTIPM (Occupational Therapy Intervention Process Model), joka on toimintaterapiassa käytettävä prosessin kulkua kuvaava teoreettinen malli. Mallissa korostuu toimintaterapian asiakaslähtöisyys: kuntoutujan kanssa tehdään yhteistyötä ja arvioidaan toimintaterapian tarvetta yksilöllisesti läpi prosessin (Fisher & Marterella 2019, 49–50). Opinnäytetyössä keskitytään toimintaterapiaprosessin arviointivaiheen käsittelyyn, koska työn tarkoituksena on kehittää nimenomaan toiminnanohjauksen arviointivaiheeseen liittyviä käytänteitä. Arviointia ja siinä huomioon otettavia asioita käsitellään tarkemmin luvussa 4.4.

4 Toiminnanohjaus

4.1 Toiminnanohjauksen määritelmä

Toiminnanohjauksen käsite on syntynyt sen jälkeen, kun on alettu ymmärtää, miten aivojen etuosaloikojen vauriot voivat vaikuttaa yksilön toimintaan ja käyttäytymiseen. Tutkimusten perus-

teella on muodostettu erilaisia teorioita valvovan ja säätelevän korkeamman toiminnon tai toimintoryhmän häiriöstä, ja näiden pohjalta toiminnanohjauksen käsite on alkanut muotoutua. (Vilkki, Saunamäki & Laine 2020, 85.)

Nykykäsityksen mukaan toiminnanohjaus tarkoittaa tahdonalaisia kognitiivisia prosesseja, jotka mahdollistavat muun muassa kyvyn jäsentää ja hahmottaa tilanteita, laatia ja noudattaa suunnitelmia sekä soveltaa toimintaa tarvittaessa. Toiminnanohjaus ohjaa ja säätelee sellaisia psyykkisiä prosesseja, joiden avulla yksilö pystyy toimimaan tilanteessa loogisesti ja päämäärätietoisesti. Toiminnanohjausta säädellään aivojen etuotsalohkossa. (Närhi & Virta 2016.) Toiminnanohjaus voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: inhibitioon eli epäolennaisten ärsykkeiden estämiseen, työmuistiin ja kognitiiviseen joustavuuteen (Sandberg 2021, 144–145).

Toiminnanohjauksen käsite on hyvin laaja ja monitahoinen, ja siksi määritelmä ja eri osatekijöihin jaottelu hieman vaihtelevat eri lähteissä ja viitekehyksissä. Muun muassa Sandberg (2021, 146–147) sekä Juva, Hublin, Kalska, Korkeila, Sainio, Tani ja Vataja (2021, 720) määrittelevät toiminnanohjaukseen liittyviin toimintoihin kuuluvan esimerkiksi seuraavat osa-alueet: suunnitelmallisuus, aloitekyky, tehtävän toteuttaminen vaiheittain, joustavuus, kyky toimia järjestelmällisesti ja arvioida omaa toimintaa, kyky säädellä tunnetiloja, käyttäytymisen kontrolli, tarkkaavuus, impulssikontrolli ja työmuistin käyttö.

Fisher ja Marterella (2019) jakavat arjessa näyttäytyvät toimintataidot motorisiin, sosiaalisiin ja prosessitaitoihin. Taitoja sekä niiden tehokasta ja turvallista hyödyntämistä arvioidaan OTIP-malliin liittyvässä toimintaterapeutin toteuttamassa suorituksen analyysissä. Prosessitaidot ovat taitoja, joita yksittäisten toimintojen ja niiden eri vaiheiden suorittamisessa tarvitaan. Ne ovat myös toimintoja, jotka liittyvät tehtävässä tarvittavien esineiden valitsemiseen, käyttämiseen ja niiden kanssa toimimiseen. Prosessitaitoihin kuuluvat muun muassa huomion kiinnittäminen, tahdin ylläpitäminen, esineiden tarkoituksenmukainen käyttö, tehtävän vaiheiden suorittaminen tehokkaasti sekä organisointitaidot. (Fisher & Marterella 2019, 336–341.) Taidot ovat samankaltaisia kuin edellä mainitut toiminnanohjauksen osa-alueet, joten toimintaterapian näkökulmasta prosessitaitoja arvioitaessa kiinnitetään huomiota toiminnanohjaukseen liittyviin seikkoihin.

Kognitiiviset toiminnot, kuten toiminnanohjaus, vaikuttavat toimintakykyyn monin tavoin, joten toiminnanohjauksen arviointi ja kuntoutus ovat tärkeä osa toimintaterapeutin työtä (Tempest & Maskill 2017, 5–6). Toiminnanohjauksen eri osa-alueet, esimerkiksi kyky suunnitella ja organisoida arjen kannalta merkityksellisiä toimintoja, mahdollistavat arjen sujumisen ja erilaisiin tilanteisiin sopeutumisen (Hildebrandt 2017, 165–166). Toimintaterapiassa tavoitteena on nimenomaan yksilön itsenäisen toiminnan, osallistumisen ja hyvinvoinnin mahdollistaminen. Toiminnanohjauksen ja prosessitaitojen näkökulmasta se tarkoittaa yksilön kykyä hallita omaa toimintaansa tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti.

4.2 Nuoren toiminnanohjauksen kehitys

Toiminnanohjaustaidot ovat erittäin tärkeitä esimerkiksi koulutyöskentelyn sekä hyvän vuorovaikutuksen ja oppimisen onnistumisen näkökulmasta. 13–17-vuotiaan toiminnanohjausjärjestelmä ei ole kuitenkaan vielä valmis, koska toiminnanohjaustaitoja ohjaavat aivojen etuotsalohkot kehittyvät aivojen rakenteista viimeisimpinä. Niiden kehitys voi jatkua jopa 30-vuotiaaksi asti, joten on normaalia, että nuoren toiminnassa esiintyy vielä esimerkiksi impulsiivisuutta. (Sandberg 2021, 151–152; Sajaniemi 2023, 63–64.)

Aivojen kehityksen näkökulmasta kognitiiviset prosessitaidot, kuten toiminnanohjaus, kehittyvät nuoruusiässä melko tasaiseen tahtiin, kun taas aivoissa sijaitseva niin kutsuttu palkitsemisjärjestelmä reagoi erityisen voimakkaasti keskinuoruudessa. Tämä aivojen kehityksen eriaikaisuus voi lisätä nuorilla elämishakuisuutta sekä impulsiivista käytöstä erityisesti tilanteissa, joihin liittyy sosiaalinen paine tai vahva tunnelataus. (Kiuru 2023, 190–191.)

Ympäristön vaatimukset nuorta kohtaan ja itsenäistymisen tavoitteet lisääntyvät vähitellen nuoren kasvaessa ja taitojen kehittyessä. Taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, ja nuori tarvitsee edelleen perheen ja yhteisön tukea esimerkiksi itsesäätelyn ja toiminnanohjaustaitojen harjoittelussa. Nuoren itsenäistymistä tukee, kun vanhemmat ja koulu lisäävät vähitellen nuoren vastuullista vapautta. Lähi-ihmisiltä vaaditaan kuitenkin myös kykyä asettaa rajoja, sietää nuoren kokeiluja ja tukea nuoren yksilöllistymistä ja tavoitteiden asettelua. (Fredriksson ym. 2018, 129.)

4.3 Toiminnanohjaus nuorella osana psyykkistä oireilua

Lapsilla ja nuorilla lievät toiminnanohjauksen haasteet ovat yleisiä aivojen kypsyttömyydestä johtuen (Sandberg 2021, 151–152). Laajemmat toiminnanohjauksen haasteet voivat liittyä esimerkiksi autismitietämättömyyden häiriöihin, Touretten oireyhtymään, oppimisvaikeuksiin tai erilaisiin neurologisiin vammoihin ja sairauksiin. Erityisen yleisiä toiminnanohjauksen haasteet ovat henkilöillä, joilla on tarkkaavuus- ja yliaktiivisuushäiriö (ADHD). Psykiatristen sairauksien osalta esimerkiksi masennukseen, kaksisuuntaiseen mielialahäiriöön, skitsofreniaan ja pakko-oireiseen häiriöön voi liittyä erilaisia toiminnanohjauksen haasteita (Klenberg 2015, 21; Vilkki ym. 2020, 89).

Myös kielenkehityksen haasteiden ajatellaan olevan yhteydessä toiminnanohjauksen pulmiin, koska kielen oppiminen ja toiminnanohjaukselliset taidot kehittyvät yhdessä. Kielen avulla lapsi pystyy säätelemään ajatuksiaan ja käyttäytymistään, aluksi aikuisten puheen ja kielellisen ohjeistuksen avulla ja myöhemmin oman sisäisen puheen kautta. Toiminnanohjauksen ja kielen kehityksen haasteet vaikeuttavat sosiaalisessa ympäristössä toimimista, mikä voi näyttäytyä esimerkiksi pulmina kaverisuhteissa, impulsiivisena käytöksenä tai tunneilmaisun hallitsemattomuutena. (Laakkonen 2018, 10–13.)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen lisäksi toiminnanohjauksen haasteet voivat näkyä nuoren arjessa esimerkiksi itsestä huolehtimisen rutiineissa ja koulunkäynnissä. Haasteet voivat näkyä erityisesti tilanteissa, joissa pitäisi omaksua uutta tietoa tai esimerkiksi työskennellä uudessa ympäristössä, kontrolloida omaa käytöstä tai tehdä useaa asiaa yhtä aikaa. Esimerkiksi tehtävän aloittaminen, tarkkaavuuden kohdistaminen oikeaan asiaan ja pitkäkestoinen ponnistelu voi olla vaikeaa. Ympäristön ärsykkeet voivat myös herkästi keskeyttää tekeillä olevan toiminnan, ja keskittymisen suunnittaminen uudestaan toimintaan voi olla haastavaa. Oppimisen kannalta toiminnanohjauksen taidot ovat todella tärkeitä, joten lievätkin haasteet voivat vaikuttaa hyvinkin kokonaisvaltaisesti kouluarkeen ja oppimiseen. (Klenberg 2015, 20–21; Puustjärvi 2023, 110–111.)

Nuori, jolla on neuropsykiatrisia sekä toiminnanohjauksellisia haasteita, kuormittuu usein muita herkemmin ympäristön ärsykkeistä sekä jatkuvasta ponnistelusta arjen toimissa. Epämiellyttävien asioiden lisäksi myös mukavilta tuntuvat asiat voivat aiheuttaa kuormitusta. Kuormittuminen voi heikentää toiminnanohjausta, muistia ja tutuista asioista suoriutumista. Joskus väsymys voi kasvaa

niin suureksi, että nuoren on vaikea toimia arjessa. Ylikuormittunut nuori voi olla herkästi hermostuva ja ärtyvä, vetäytynyt tai käydä ylikierroksilla. Lisäksi voi ilmetä ahdistuneisuutta, itsensä satuttamista ja esimerkiksi univaikeuksia. (Kuormittuminen n.d.)

4.4 Nuoren toiminnanohjauksen arviointikäytännöt toimintaterapiassa

Toimintaterapian arviointivaiheessa kerätään monipuolisesti tietoa arvioitavan toimintakyvystä, vahvuuksista, haasteista ja ympäristöstä, joka vaikuttaa arvioitavan toimintaan. OTIP-mallin mukaisessa toimintaterapiaprosessissa alkuvaiheen tiedonkeruun lisäksi toteutetaan suorituksen analyysi eli havainnoidaan arvioitavan henkilön toimintaa kokonaisvaltaisesti sekä siinä ilmeneviä vahvuuksia ja haasteita. Toiminnanohjauksen näkökulmasta OTIP-mallissa prosessitaidot ovat niitä, joita arvioidaan, kun halutaan analysoida toiminnoista ja niiden eri vaiheista suoriutumista. (Fisher & Marterella 2019, 134; 156–158; 336–337.)

Toiminnanohjaus ja siinä mahdollisesti ilmenevät haasteet vaikuttavat toimintakykyyn monin eri tavoin, joten arviointivaiheessa on tärkeää havainnoida myös arvioitavan nuoren toiminnanohjaustaitoja. Toiminnanohjauksen arviointi on kuitenkin vain yksi osa suorituksen analyysia, joten arviointitilanteessa havainnoidaan myös muita taitoja ja valmiuksia. Toimeksiantajan mukaan tilanteita, joissa olisi syytä arvioida pelkästään toiminnanohjausta on harvoin. (Kempainen 2024.)

Monipuolinen ymmärrys arvioitavan haasteista ja mielenkiinnon kohteista on tärkeä perusta myös toiminnanohjausta arvioitaessa. Näin arvioinnissa on mahdollista ottaa huomioon erilaiset tilannekohtaiset tekijät ja suunnitella arviointitilanteet arvioitavalle motivoiviksi. Yhteistyö arvioitavan lähipiirin kanssa on myös tärkeää läpi terapiaprosessin, jotta toimintaterapeutti voi saada mahdollisimman kattavan kuvan arvioitavan arjesta ja toimintakyvystä. Toimintaterapiassa arviointiin voidaan käyttää erilaisia strukturoituja ja strukturoimattomia menetelmiä sekä haastattelua. Toiminnan arvioinnissa on suositeltavaa käyttää arvioitavalle entuudestaan tuttuja arjen toimintoja. (Fisher & Marterella 2019, 159; Salmela & Kuitu 2016, 589.)

Arviointitulokseen vaikuttavat lisäksi toimintaympäristö sekä tehtävän laatu ja haasteellisuus. Tulos on luotettavin silloin, jos arviointi pystytään toteuttamaan arvioitavan omassa luontaisessa toimintaympäristössä. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tulisi arviointitilanteen ympäristö rakentaa arvioitavan kanssa hänelle mahdollisimman tutuksi. (Fisher & Marterella 2019, 159; Aralinn,

Heiskanen, Juntunen, Kantanen, Kanto-Ronkanen, Karhula & Lautamo 2021, 10–11.) Toimeksiantaja toteuttaa toimintaterapia-arviointeja pääasiassa nimenomaan vastaanottotiloissa, jolloin toimintaterapeutin tulee kiinnittää erityistä huomiota tilanteen luonnollisuuteen ja siihen, miten suorituksen analyysistä on mahdollista saada mahdollisimman totuudenmukainen tulos.

Nuorten toiminnanohjauksen arvioinnissa ja tehtävissä on hyvä ottaa myös huomioon ikätasoiset kehitysvaiheet sekä erilaiset toiminnalliset ja mielenterveydelliset haasteet. Nuorella, joka oirehtii psyykkisesti, on suuri riski siihen, että oireet vaikeuttavat tehtävien suorittamista ikätasoisesti. Arjen toiminnot voivat olla epätasapainossa ja esimerkiksi vuorokausirytmä voi olla sekaisin, jolloin väsymys voi haitata toimintaa. (Salmela & Kuitu 2016, 589.) Koska arvioitavan nuoren tilanne ja tarpeet voivat muuttua normaalin kehityksen ja ympäristötekijöiden muutosten seurauksena, on hyvä tehdä myös toiminnanohjauksen arviointia aika ajoin uudelleen. Nuoren kannalta on tärkeää, että tarvittavat tukitoimet saadaan muokattua vastaamaan nuoren tarpeita joka elämäntilanteessa.

4.5 Toiminnanohjauksen arviointi

Neuropsykologian erikoispsykologi Liisa Klenberg (2015) käsittelee väitöskirjassaan toiminnanohjauksen arviointiin tarkoitettuja arviointimenetelmiä. Hän jakaa menetelmät suoriutumiseen (performance based measures) ja käyttäytymiseen perustuviin mittareihin (behavioral rating scales). Käyttäytymiseen perustuvilla mittareilla voidaan arvioida toiminnanohjauksista havainnoitavan henkilön arkisissa toimissa omassa ympäristössä, jossa mahdolliset haasteet näyttäytyvät yleensä luotettavimmin. Yhdysvalloissa ja Euroopassa on käytössä useita lasten toiminnanohjauksen arviointiin suunniteltuja asteikkoja ja menetelmiä, joista tunnetuin on Behavior Rating Inventory of Executive Function (BRIEF). (Klenberg 2015, 12–18.) BRIEF-arviointimenetelmää on tutkittu jonkin verran Suomessa, mutta sen käytettävyys on jäänyt epäselväksi. Tutkimukset ovat keskittyneet menetelmän käyttöön osana ADHD:n arviointia aikuisilla (Virta & Leppämäki 2017).

Suomessa on käytössä lisäksi vanhemmille suunnattu Viivi-kysely eli FTF, Five to fifteen (Närhi & Komulainen 2011). Menetelmä on ollut käytössä myös toimeksiantajalla siten, että nuoren vanhemmat ovat täyttäneet kyselyn ajatellen nuoren lapsuusaikaa. Kyselyä ei ole suunnattu toimintaterapeuteille tai toiminnanohjauksen arviointiin, vaan toiminnanohjaukseen liittyviä kysymyksiä on kyselyssä vain muutamia. (Kemppainen 2024.)

Kouluympäristössä toteutettavaa toiminnanohjauksen arviointia varten Klenberg on kehittänyt arviointimenetelmän Attention and Executive Function Rating Inventory (ATTEX, suomeksi keskittymiskysely Kesky) (Klenberg 2015, 30–35). Arviointimenetelmää käytetään usein kouluissa opettajien toimesta ADHD:n diagnosoinnin apuvälineenä (Närhi & Komulainen 2011). Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrialla toimintaterapeutit saattavat toisinaan saada opettajan täyttämän Kesky-lomakkeen arvioitavaksi, mutta tämäkään arviointimenetelmä ei käsittele pelkästään toiminnanohjausta, vaan keskittyy enemmän keskittymishaasteiden seulontaan (Kemppainen 2024). Viivi-kysely ja Kesky ovat molemmat siis haasteiden seulontaan soveltuvia menetelmiä, joissa toiminnanohjaus on vain yksi osa laajaa taitojen arvioinnin kokonaisuutta. Opinnäytetyönä kehitettävän tarkistuslistan on tarkoitus helpottaa ja tarkentaa juuri toiminnanohjauksen arviointia nimenomaan toimintaterapian näkökulmasta.

Toiminnanohjauksen arvioinnissa toimeksiantajalla on käytössä Weekly Calendar Planning Activity (WCPA). Arviointimenetelmä on suunnattu nimenomaan nuorten ja aikuisten toiminnanohjauksen arviointiin. Arvioitavan tulee järjestää annetun listan ohjeiden mukaan tapaamisia viikkokalenteriin sekä noudattaa annettuja kirjallisia ja suullisia ohjeita läpi tehtävän. Monivaiheisen tehtävän avulla saadaan tietoa toiminnan tarkkuudesta, tehokkuudesta ja strategioista, joita arvioitava tehtävän aikana käyttää. (Toglia, Lahav, Ari & Kizony 2017, 2–3.)

Tehtävän tekeminen voi olla kuitenkin haastavaa nuorelle, jolla on vakavaa psyykkistä oireilua ja toimintakyvyn laskua, koska tehtävä on melko vaativa ja edellyttää arvioitavalta monia toiminnanohjauksen taitoja sekä kykyä itsenäiseen, pitkäjänteiseen työskentelyyn ja päätösten tekoon. Nuorisopsykiatrian vastaanotolla käyvien nuorten toimintakyky on usein alentunut merkittävästi. Siksi arviointimenetelmää käytetään harkiten vain niiden nuorten kanssa, joiden toimintakyky sallii menetelmän käytön. (Kemppainen 2024).

Suoriutumiseen perustuvia toiminnanohjauksen arviointimenetelmiä Klenberg (2015) mainitsee väitöskirjassaan useita, mutta nämä on suunnattu alun perin arvioimaan aikuisten aivovaurioita tai normaalia kognitiivista suorituskkyä. Klenbergin mukaan menetelmistä on tehty muunnelmia myös lasten toiminnanohjauksen arviointiin, ja niitä voitaisiin soveltaa myös nuorten arvioinnissa. (Klenberg 2015, 14.) Näitä testejä ei kuitenkaan esimerkiksi toimeksiantajalla käytetä, sillä ne eivät käsittele toiminnanohjauksen haasteita toimintaterapian näkökulmasta (Kemppainen 2024).

5 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja kehittämiskysymykset

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrian vastaanotto- palveluiden poliklinikka, jossa toteutetaan psyykkisesti oireilevien nuorten arviointia ja tarvittaessa lyhyitä kuntoutusjaksoja. Toiminnanohjaustaidot ovat tärkeässä osassa arjen toimintojen sujumi- sen kannalta. Toisaalta niissä myös ilmenee usein haasteita nuorilla, joita toimintaterapeutit vas- taanotolla kohtaavat. Siksi nuorisopsykiatrian vastaanottopalveluissa toiminnanohjaustaitojen ar- viointi on tärkeässä osassa toimintakyvyn arvioinnin kokonaisuutta. (Kemppainen 2023.)

Toimeksiantajalla on tarve luoda toimintaterapeuteille yhtenäisiä arviointikäytäntöjä tilanteisiin, joissa arvioidaan nuorten toiminnanohjausta. Ongelmana on se, ettei toiminnanohjauksen arvioin- nin tueksi ole olemassa yhteistä ohjeistusta tai arvioinnissa helposti käytettävää lomaketta. Toi- mintaterapeuttien toteuttama toiminnanohjauksen arviointi perustuu vastaanotolla pitkälti nuo- ren ja lähiaikuisten haastatteluun sekä nuorelle mielekkään toiminnan havainnointiin esimerkiksi ruuanlaiton tai lautapelin pelaamisen yhteydessä. (Kemppainen 2023.) Toimeksiantaja toivoo arvi- oinnin tueksi toimintaterapeuteille tarkistuslistaa, jonka avulla olisi helppo kiinnittää huomiota toi- minnanohjauksen kannalta oleellisiin asioihin toiminnan havainnoinnin aikana. Arvioinnin tukena käytettävä tarkistuslista säästäisi ammattilaisten arviointitilanteen suunnitteluun käyttämää aikaa ja resursseja sekä näin systematisoi ja tehostaisi prosessia. Yhtenäisten toimintatapojen luomi- nen myös helpottaisi arvioinnin objektiivisuutta ja luotettavuutta.

Kehittämistyön tavoitteena on kerätä tietoa siitä, millaisia toimintaterapeuttien käyttämiä mene- telmiä toiminnanohjauksen arviointiin on jo olemassa sekä kehittää tarkistuslista toimintatera- peuttien tekemän arvioinnin tueksi. Tarkoituksena on, että toimintaterapeutti voi helposti rasti ruutuun -periaatteella merkitä tarkistuslistaan ylös ja tarvittaessa kirjata lyhyesti muistiin arviointi- tilanteessa havaittuja asioita. Lista on tarkoitettu lisäksi laatia esimerkkikysymyksiä, joita voidaan hyödyntää nuoren tai hänen läheistensä kanssa keskusteltaessa, kun pyritään selvittämään nuoren arjen haasteita toiminnanohjauksen osalta.

Tarkistuslistan oheen tehdään toimintaterapeuteille ohjeistus tarkistuslistan käyttöön, jossa kerro- taan myös lyhyesti yleisesti toiminnanohjauksesta sekä miten toiminnanohjauksen haasteet voivat

nuorisopsykiatrian vastaanotolla käyvillä nuorilla näyttäytyä. Kehittämistyön tavoitteena on yhteistä toimintaterapeuttien käytäntöjä tilanteissa, joissa nuorten toiminnanohjausta vastaanotolla arvioidaan.

Kehittämiskysymys:

Miten toiminnanohjausta voidaan arvioida 13–17-vuotiailla nuorisopsykiatrian potilailla?

Kehittämistyön kohderyhmänä on ensisijaisesti Keski-Suomen hyvinvointialueen nuorisopsykiatrian vastaanottopalvelut. Tämä pitää sisällään vastaanotolla käyvät nuoret ja heidän lähipiirinsä, tarkistuslistaa käyttävät toimintaterapeutit sekä palvelua kehittävän tahon. Tarkistuslistaa voidaan käyttää vastaanotolla moniammatillisessa yhteistyössä, joten listasta hyötyvät myös muut vastaanotolla työskentelevät ammattiryhmät. Tarkistuslista liitetään opinnäytetyön liitteeksi, joten työn tuloksia ja tarkistuslistaa voidaan hyödyntää myös laajemmin toimintaterapian kentällä nuorten kanssa tehtävässä arviointityössä.

Kehittämistyö tapahtuu yhteistyössä nuorisopsykiatrian vastaanotolla toimivien toimintaterapeuttien kanssa. Tavoitteena on toimintaterapeutin sujuvamman arviointiprosessin lisäksi se, että kehittämistyön jälkeen myös nuorten kokemus arviointitilanteesta paranee. Parannetun toimintamallin myötä yhteistyö ja vuorovaikutus potilaan ja toimintaterapeutin välillä vahvistuu.

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Tietoperustan aineisto ja sen keruu

Opinnäytetyön tietoperustaa varten tehtiin systemaattinen tiedonhaku. Tiedonhaussa haluttiin ensisijaisesti löytää tietoa toiminnanohjauksesta käsitteenä sekä vastaus kysymykseen: ”Miten toiminnanohjauksen haasteet näkyvät 13–17-vuotiailla nuorilla?”. Toimeksiantaja toteuttaa toimintaterapiaa nuorisopsykiatrian vastaanotolla. Siellä käyvillä nuorilla on vakavia mielenterveydellisiä oireita, näistä johtuvaa toimintakyvyn laskua sekä muun oireilun taustalla mahdollisesti neuropsykiatriasta problematiikkaa, esimerkiksi oppimisvaikeuksia. Siksi haluttiin kerätä myös tietoa nuoruuden iänmukaisesta kehityksestä ja erityisesti toiminnanohjauksen kehittymisestä nuoruudessa.

Näin tietoperustaan saatiin rakennettua realistinen ja monitahoinen selvitys siitä, kuinka toiminnanohjaus tavallisesti kehittyy ja miten sen haasteet näkyvät erityisesti nuorilla nuorisopsykiatrian toimintakentällä.

Toimeksiantajan toiveena oli saada tarkistuslista toiminnanohjauksen arvioinnin tueksi, joten tietoperustassa oli perusteltua myös selventää, miten toiminnanohjausta arvioidaan ja minkälaisia arviointimenetelmiä on yleisesti käytössä. Tästä tiedonhausta suljettiin pois esimerkiksi toiminnanohjauksen kuntoutukseen liittyvä tieto, sillä kuntoutuksen interventiovaihe ei liity opinnäytetyön aiheeseen.

Tietoperustan aineiston keruu aloitettiin syksyllä 2023. Tietoa haettiin CINAHL Ultimate -tietokannasta sekä tutustumalla Theseuksessa toiminnanohjaukseen liittyviin opinnäytetöihin ja niissä käytettyihin lähteisiin. Jyväskylän ammattikorkeakoulun verkkokirjasto Janet Finnan kautta haettiin myös tietoa nuoruudesta kehitysvaiheena sekä toiminnanohjauksesta. Kirjallisuutta etsittiin myös työn tekijöiden asuinalueelta Pirkanmaan kirjastojen valikoimista mahdollisimman laajan ja luotettavan otannan saamiseksi. Tietoperustan lähteiksi pyrittiin valitsemaan asiantuntijoiden kirjoittama mahdollisimman tuoretta, alle kymmenen vuotta vanhaa, tietoa sosiaali- ja terveysalan julkaisuista sekä kirjallisuudesta. Kirjalähteiksi valittiin lasten- ja nuorisopsykiatria, kehityspsykologiaa sekä neuropsykiatria käsitteleviä teoksia.

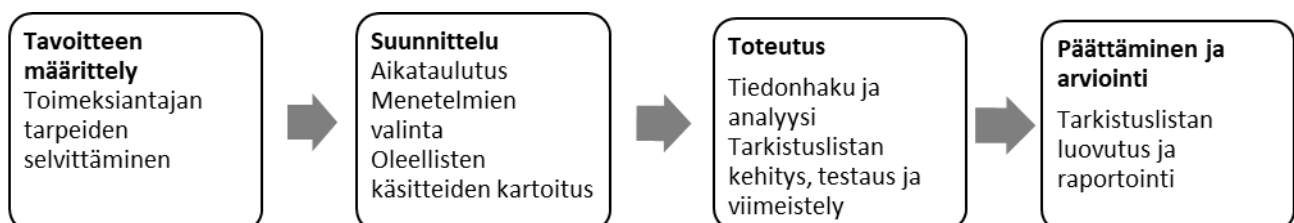
Tietoa haettaessa verrattiin eri lähteitä toisiinsa ja todettiin, että lähteissä esitelty tieto toiminnanohjauksesta ja nuoruudesta kehitysvaiheena oli samankaltaista lähteestä riippumatta. Näin keräystä tiedosta saatiin mahdollisimman luotettavaa ja johdonmukaista. Tietoa lähteiden välillä verrattiin erityisen tarkasti, jos käytetty lähde oli yli kymmenen vuotta vanha tai jos kirjoittajan pätevyys oli epävarma. Koska ilmiötä pyrittiin tutkimaan mahdollisimman monipuolisesti, haluttiin saada myös nuorten oma näkökulma esiin. Siksi aineistoa kerättiin esimerkiksi Valtion nuorisoneuvoston katsauksesta, jossa nuorten oma ääni ja hyvinvointiin nykyaikana vaikuttavat tekijät tulivat ilmi.

6.2 Tutkimuksellinen kehittämistoiminta

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisena kehittämistoimintana, jonka tavoitteena on kehittää esimerkiksi palvelua tai tuotetta tutkimuksellisia menetelmiä ja olemassa olevaa tietoa hyödyntäen. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa tiedon käsite näyttäytyy laajempaan kuin tieteellisessä tutkimuksessa ja sitä voidaan kerätä eri tavoin. Kehittämistoiminnassa käytetty tieto voi olla esimerkiksi ihmisten kokemuksia kehitettävästä palvelusta, ja sen ajatellaan olevan aivan yhtä luotettavaa ja käyttökelpoista kuin näyttöön perustuvan tiedon. (Toikko & Rantanen 2009, 156–157.)

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa on ominaista työskentelyn prosessimaisuus. Tiedonhaussa keskitytään etsimään vastauksia käytännön ongelmaan ja kehittämiskysymyksiin. (Toikko & Rantanen 2009, 21–22.) Työssä pyrittiin luomaan toimeksiantajan tarpeita vastaava parannettu toimintamalli kehittämällä tarkistuslista 13–17-vuotiaiden toiminnanohjauksen arvioinnin tueksi. Toimeksianto oli siis tarkkaan määritelty, ja lopputuloksen oli tarkoitus palvella käytännön työelämää, joten tutkimuksellinen kehittämistoiminta toimi menetelmänä parhaiten.

Opinnäytetyön kehittämisprosessi eteni lineaarisen mallin mukaan. Prosessi on avattu visuaaliseen muotoon Kuviossa 1. Lineaarisen mallin mukaan toteutetussa prosessissa määritellään ensin selkeä tavoite, suunnitellaan projektin etenemisen yksityiskohdat, toteutetaan käytännön kehittämis-työ ja lopuksi päätetään prosessi sekä arvioidaan sen lopputulos (Toikko & Rantanen 2009, 64–65). Kehittämistoiminnan alkaessa määriteltiin ja rajattiin ensin työn tavoitteet yhdessä toimeksiantajan kanssa. Suunnitteluvaiheessa laadittiin suunnitelma prosessin kulusta, aikataulutettiin työskentelyn eri vaiheet ja sovittiin kehittämistyön toteutuksesta tarkemmin myös toimeksiantajan kanssa. Lisäksi kartoitettiin kehittämistyön kannalta oleelliset käsitteet.

Kuvio 1. Kehittämistyön lineaarinen malli

Kehittämistoiminnassa toteutettiin integroiva kirjallisuuskatsaus, jossa perehdyttiin siihen, miten toiminnanohjausta voidaan nuorilla arvioida. Kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella laadittiin tarkistuslistasta kaksi luonnosversiota: toinen käytettäväksi tehtäväkohtaisesti yhdessä havainnointitilanteessa, toinen käytettäväksi koko arviointijaksolle. Tarkistuslistat eivät suuresti poikenneet toisistaan, vaan erot koskivat lähinnä kysymysten asettelua.

Tehtäväkohtaisessa tarkistuslistassa ajatuksena oli, että toimintaterapeutti voi arvioida nuoren toiminnanohjausta yhdessä tietyssä etukäteen suunnitellussa tilanteessa, jossa nuorelle annetaan jokin tehtävä suoritettavaksi. Koko arviointijaksolla käytettävä kaavake taas muotoiltiin niin, että sitä pystyy hyödyntämään läpi arviointijakson tilanteissa, joissa toimintaterapeutti toimii nuoren kanssa ja havainnoi hänen toimintaansa. Toisaalta tietoja on mahdollista täydentää myös nuorta tai hänen läheisiään haastatteleamalla, jos jonkin osa-alueen arviointi ei onnistu vain nuoren toimintaa havainnoimalla.

Luonnosversiot lähetettiin toimeksiantajalle testattavaksi ja kommentoitavaksi, ja palautteen perusteella tarkistuslistasta kehitettiin lopullinen versio (Liite 2). Tarkistuslistan pilotointi ja jatkokehittäminen jäävät mahdollisiksi jatkotutkimusaiheiksi ja toimeksiantajan vastuulle. Kehittämistyön lopuksi arvioitiin kuitenkin projektin vaikuttavuutta ja sitä, miten siirrettävissä kaavakkeen käyttö on toimintaterapeuttien arkeen.

6.3 Kehittämistyön aineisto ja sen keruu

Kehittämistyön aineisto koostui jo olemassa olevista julkaisuista. Aineisto kerättiin integroivan kirjallisuuskatsauksen keinoin. Integroiva kirjallisuuskatsaus antaa laajan kuvan aihetta käsittelevästä tiedosta. Se etenee monin tavoin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tavoin, joten sen avulla on mahdollista kerätä tietoa järjestelmällisesti ja luotettavasti. Tavoitteena on tarkastella ja kuvata tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti. (Salminen 2011, 6–8.)

Integroivassa kirjallisuuskatsauksessa tutkimusaineistoa ei kuitenkaan seulota yhtä tarkasti kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa, joten tutkimukseen on mahdollista saada laaja aineisto, joka voidaan kerätä sekä vertaisarvoiduista tutkimuksista että ammattikirjallisuudesta. Katsauksen avulla voidaan saada kokonaisvaltainen kuva tutkittavasta ilmiöstä ja syventää tietämystä niin, että uusia näkökulmia on mahdollista kehittää. (Vilka 2023, 25.)

Integratiivinen katsaus voi toimia systemaattista katsausta paremmin tilanteessa, jossa aineistona on alkuperäistutkimusten lisäksi erilaisia tutkimuksia, kirjallisuutta, ei-vertaisarvioituja raportteja ja julkaisuja (Vilkkä 2023, 26–27). Tarkoitus oli kerätä tietoa riittävästi ilmiön ymmärtämiseksi, mutta pääpaino oli käytännön kehittämistyössä. Sen vuoksi aineistonkeruussa päädyttiin hyödyntämään integroivan kirjallisuuskatsauksen periaatteita. Aiheen rajauksen jälkeen määriteltiin aineiston sisäänotto- ja poissulkukriteerit (Taulukko 1).

Aineistoksi valittiin ne tutkimukset ja julkaisut, joista löydettiin vastaus kehittämiskysymykseen. Aineiston pohjalta luotiin tarkistuslista, jossa huomioitiin ne tärkeät toiminnanohjauksen osa-alueet ja seikat, joita nuorisopsykiatrian vastaanotolla olevan nuoren toimintaa havainnoitaessa olisi syytä arvioida. Tavoitteena oli, että kirjallisuuskatsauksen perusteella kehitetty tarkistuslista olisi mahdollisimman luotettava, ja sen avulla tehty arviointi mahdollisimman tehokasta, objektiivista ja näyttöön perustuvaa.

Taulukko 1. Kirjallisuuskatsauksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit

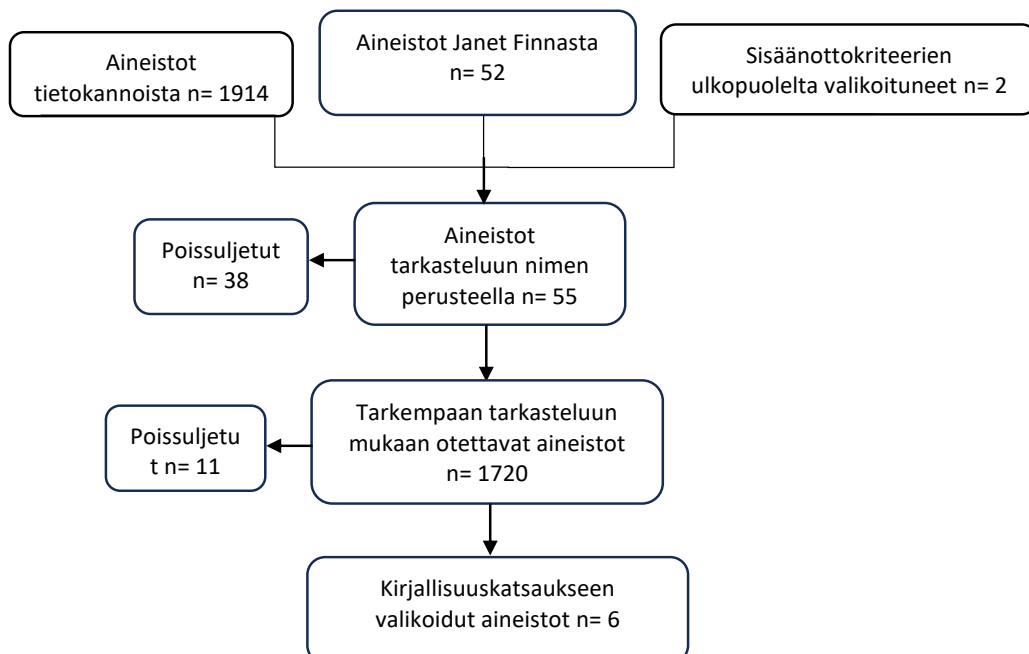
Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vastaa tutkimuskysymykseen: Toiminnanohjauksen arviointi Ikäryhmänä nuoret (13–17 v.)	Julkaisu käsittelee toiminnanohjauksen interventio- vaihetta
Julkaisu vuosi 2014–2024	Tutkittu spesifiä diagnoosiryhmää
Maksuton lähde	
Koko teksti saatavilla	
Julkaisukieli suomi tai englanti	

Kirjallisuuskatsauksessa tietoa haettiin kolmesta eri tietokannasta ja jokaiseen tietokantaan toteutettiin viisi hakua. Tietokannoiksi valikoitui CINAHL Ultimate, MEDLINE ja ERIC. Hauissa käytettiin hieman eri hakusanoja ja rajauskriteereitä sopivan otannan varmistamiseksi. Tietokannoista CINAHL Ultimate ja MEDLINE tuottivat parhaat hakutulokset. ERICin hakutulos sen sijaan jäi suppeaksi, ja hakutulokset olivat pääosin samoja, mitä CINAHL Ultimate ja MEDLINE antoi. Näin ollen ERIC-tietokannasta ei valikoitunut yhtään julkaisua tarkempaan tarkasteluun. Tietokannoista löytyi yhteensä 1914 julkaisua, joista osa oli kuitenkin samoja. (Liite 1.) Tietokantojen lisäksi haettiin ai-
hetta käsittelevää kirjallisuutta Janet Finnasta hakusanalla 'executive functions assessment'. Myös

suomenkielisiä testihakuja tehtiin, mutta niillä ei löytynyt tuloksia, minkä vuoksi suomenkielistä aineistoa ei kirjallisuuskatsaukseen saatu.

Hakutuloksiin perehdyttiin ensin otsikkotasolla, ja alustavien artikkelilöydösten jälkeen perehdyttiin niiden sisältöön tarkemmin. Otsikon perusteella tietokannoista nousi esiin yhteensä 46 julkaisua, joista tarkemman tarkastelun jälkeen jäljelle jäi 13 julkaisua. Otsikon perusteella valituista karsiutui pois ne julkaisut, joissa ei käsitelty toiminnanohjauksen arviointia tai joissa tutkimuksen kohderyhmä ei iältään vastannut tutkimuskysymyksen ikäryhmää.

Tietoa haettiin myös Janet Finnasta, josta löytyi 52 hakutulosta. Tuloksista tarkempaan tarkasteluun otsikon perusteella päätyi seitsemän kirjaa. Katsaukseen valittiin hakukriteerien ulkopuolelta lisäksi kaksi vuonna 2013 julkaistua lähdeä, jotka muuten olivat sisällöltään sisäänottokriteerien mukaiset ja vastasivat kehittämiskysymykseen. (Kuvio 2.) Katsaukseen valikoitui lopulta yhteensä kolme kirjaa ja kolme tietokannoista löytynyttä tutkimusartikkelia, jotka esitellään lyhyesti taulukossa 2.

Kuvio 2. Aineiston valinnan eteneminen

Taulukko 2. Kirjallisuuskatsauksen analyysivaiheeseen valitut julkaisut

Tekijät, julkaisu- vuosi	Julkaisun nimi	Lähestymistapa, tarkoitus
Alexander, M. A. & Matthews, D. J. (toim.) 2015. (Yhdysvallat)	Pediatric Rehabilitation: Principles and Practice	Kirjassa käsitellään laajasti lasten kuntoutusta eri sektoreilta sekä esimerkiksi kognitiivista kehitystä ja neuropsykologista arviointia. Kirjassa esitellään toiminnanohjauksen arviointimenetelmiä.
Fogel, Y., Rosenblum, S., Hirsh, R., Chevignard, M. & Josman, N. 2020. (Yhdysvallat/Israel)	Daily Performance of Adolescents with Executive Function Deficits: An Empirical Study Using a Complex-Cooking Task	Kvantitatiivinen lähestymistapa. Tavoitteena analysoida suorituskykyä nuorilla, joilla on toiminnanohjauksen haasteita. Arviointimenetelmänä on käytetty ruoanlaittotehtävää (CCT).
McCloskey, G. & Perkins, L. A. 2013. (Yhdysvallat)	Essentials of Executive Functions Assessment	Kirja on tarkoitettu lasten ja nuorten toiminnanohjaukselta arvioiville ammattilaisille. Siinä esitellään toiminnanohjauksen käsitettä ja annetaan ohjeita yleisimpien toiminnanohjauksen arviointimenetelmien käyttöön.
Rossignoli-Palomeque, T. & Perez-Hernandez, E. 2022. (Espanja)	Validity of the Evaluation System of Children and Adolescents to Measure Executive Functions	Validointitutkimus. Tutkimuksessa verrattu BRIEF-2- ja SENA-testiä ja arvioitu SENAn luotettavuutta toiminnanohjauksen arvioinnissa.
Suchy, Y. 2016. (Yhdysvallat)	Executive Functioning: A Comprehensive Guide for Clinical Practice	Kirjassa esitellään kattavasti toiminnanohjauksen osa-alueet ja niiden perusprosessit sekä niiden merkitys arjessa. Lisäksi käydään läpi neuropsykologisia arviointimenetelmiä ja niihin liittyviä kliinisiä oireyhtymiä.
Togli, J. & Berg, C. 2013. (Yhdysvallat)	Performance-Based Measure of Executive Function: Comparison of Community and At-Risk Youth	Kvantitatiivinen lähestymistapa. Tavoitteena vertailla 16–21-vuotiaiden riskinuorten ja verrokkiryhmän kykyjä ja toiminnanohjauksen strategioiden käyttöä käyttämällä WCPA-arviointimenetelmää.

6.4 Aineiston laadun arviointi

Kirjallisuuskatsauksessa julkaisujen laadun arviointi voidaan tehdä joko tarkastelemalla jokainen katsaukseen valikoitunut julkaisu erikseen tai ne voidaan käsitellä yhtenä kokonaisuutena. Usein systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa laadun arviointi toteutetaan jokaiselle julkaisulle erikseen, kun taas integratiivisessa katsauksessa julkaisut arvioidaan laajempina kokonaisuutena. Kirjallisuuskatsauksen laadun arviointi alkaa jo tiedonhaun vaiheessa, jolloin valitaan sisäänotto- ja poissulkukriteerit. (Vilkkä 2023, 92–93.)

Kirjallisuuskatsauksen laatua arvioitiin kokonaisuutena katsauksen integratiivisen toteutustavan vuoksi JBI:n systemaattisen katsauksen kriteeristöön peilaten. Kirjallisuuskatsauksen osalta tarkasteltiin, onko kehittämiskysymyksen asettelu PICO-mallin mukainen, ja onko sisäänottokriteereillä mahdollista löytää vastaus kehittämiskysymykseen. Kehittämiskysymyksen todettiin olevan PICO-mallin mukainen, sillä se sisältää asiakasryhmän (13–17-vuotiaat nuorisopsykiatrian potilaat) ja mielenkiinnon kohteena olevan ilmiön (toiminnanohjaus). Kysymyksen avulla voidaan lisäksi verrata erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja sekä päästä lopputulokseen (toiminnanohjauksen arviointi ja sen menetelmät). Lisäksi todettiin, että hakustrategia on laadittu vastaamaan tutkimuskysymykseen mahdollisimman tarkasti ja näin poissulkemaan katsauksen kannalta epäolennainen tieto jo katsauksen alkuvaiheessa. (Tutkimusten arviointikriteeristöt n.d.)

Kirjallisuuskatsauksessa sisäänottokriteerit valittiin niin, että jo hakuvaiheessa karsiutui pois muun muassa liian vanha aineisto. Julkaisuajankohdassa kuitenkin poikettiin kahden lähteen kohdalla poissulkukriteereistä ja hyväksyttiin vuonna 2013 julkaistua aineistoa tarkempaan tarkasteluun, koska todettiin, että niissä vastattiin tutkimuskysymykseen, eikä tuoreempaa aineistoa ollut saatavilla riittävästi. Kirjallisuuskatsaukseen päätyi kaksi vuonna 2013 julkaistua lähdettä. Julkaisut hyväksyttiin katsaukseen, sillä ne käsittelevät tutkimuskysymyksen aihetta laajasti, kirjoittajat ovat asiantuntevia sekä muut valitut aineistot tukivat kyseisten lähteiden sisältöä.

Aineiston määrän todettiin olevan riittävä, koska kirjallisuuskatsaus oli vain yksi osa tutkimuksellista kehittämistyötä. Tavoitteena oli löytää olennainen tieto tarkistuslistan tekoa varten, ei niinkään löytää kaikkea olemassa olevaa tietoa toiminnanohjauksen arvioinnista tai analysoida löydettyä tietoa perinpohjaisesti. Lisäksi todettiin, että valikoitunut aineisto vastasi tarpeeksi laajasti

tutkimuskysymykseen sekä antoi tarvittavan ja riittävän luotettavan tiedon kehittämistyöhön. Katsaukseen valikoitui parhaiten tutkimuskysymykseen vastaavat laadukkaat julkaisut. Aineiston laatu tarkastettiin ja analysointi toteutettiin kahden henkilön toimesta. Aineiston analysointiin käytettiin teorialähtöistä eli deduktiivista sisällönanalyysia, jonka taustateoria valittiin tutkimuksellisen kehittämistyön teeman pohjalta.

Aineiston alkuperä painottuu hyvin vahvasti Yhdysvaltoihin, eikä yhtään suomalaista lähdettä löydetty, mikä otettiin huomioon aineiston analysoinnissa sekä sen luotettavuuden ja käytettävyyden arvioinnissa. Kirjallisuuskatsauksen avulla löytynyttä aineistoa verrattiin tietoperustaan ja todettiin, että tietoperustaan löytyneiden suomenkielisten lähteiden tiedot toiminnanohjauksesta ja sen arvioinnista ovat pääpiirteittäin yhteneväisiä ulkomaille sijoittuvan kirjallisuuskatsausaineiston kanssa. Analysoinnissa ja tulosten tulkinnaissa otettiin kuitenkin huomioon esimerkiksi se, että käytetyt arviointimenetelmät saattavat olla erilaisia eri maissa. Kaikkia aineistossa mainittuja arviointimenetelmiä ei ole normitettu Suomeen, joten niiden käytettävyyteen pitää suhtautua kriittisesti.

Tarkasteltujen kriteereiden pohjalta todettiin katsauksen laadun olevan hyvä ja aineiston vastaavan riittävän laajasti tutkimuskysymykseen, jotta kehittämistyö voitiin aloittaa. Lisäksi todettiin, että käytännön kehittämistyön toteuttamiseksi kerätyn aineiston ei tarvitse olla kovin seikkaperäistä, vaan luotettava tieto toiminnanohjauksen arvioinnissa huomioitavista oleellisimmista seikoista sekä toiminnanohjauksen piirteistä ja osa-alueista riittää laadukkaan tarkistuslistan kehittämiseen.

6.5 Aineiston analyysi

Kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysi voidaan toteuttaa joko induktiivisesti eli aineistolähtöisesti tai deduktiivisesti eli teorialähtöisesti. Induktiivisessa analyysissa kirjallisuuskatsaus etenee analysoitavasta aineistosta tehtävinä johtopäätöksinä toisin kuin deduktiivisessa analyysissa, jossa analyysin pohjalla on valmiiksi määritelty teoria tai viitekehys, jonka pohjalta analyysin tuloksia tarkastellaan. (Vilka 2023, 86.)

Analyysimenetelmäksi valittiin deduktiivinen eli teorialähtöinen sisällönanalyysi, johon taustateoriaksi otettiin jo olemassa oleva tietoperusta toiminnanohjauksesta. Tietoperustaan kerättiin opin-

näytetyön alkuvaiheessa kirjallisuutta ja julkaisuja toiminnanohjauksesta, sen kehityksestä ja arvioinnista yleisesti, mutta myös kohdistuen tiedonkeruuta nuoriin ja nuoruuteen ikävaiheena. Tietoperustan tarkoitus oli kehittämistyön osana luoda luotettava pohja tarkistuslistalle sekä tukea kirjallisuuskatsauksen tuloksia. Kirjallisuuskatsauksen analyysin yläkäsitteitä muodostettaessa tietoperustaa pyrittiin tarkastelemaan tutkimuskysymyksen näkökulmasta sekä nostamaan esille tärkeimmät elementit liittyen toiminnanohjauksen arviointiin. Tietoperustasta esille nousivat tarkempaan tarkasteluun yläkäsitteiksi viisi teemaa, joita kuvataan tarkemmin seuraavassa luvussa taulukossa 4.

Kehittämistyötä ajatellen oli olennaista ymmärtää esimerkiksi, miksi toiminnanohjausta on tärkeää havainnoida toimintaterapiassa ja miten toiminnanohjauksen haasteet käytännössä vaikuttavat arkeen. Näihin vastaamaan valikoituvat yläkäsitteet 'toiminnanohjauksen prosessit' ja 'toiminnanohjauksen taidot'. Kirjallisuuskatsauksessa oli oleellista selvittää myös miten kehitykselliset ja ikäkaudelliset näkökulmat sekä ympäristötekijät voivat vaikuttaa havainnoinnin lopputulokseen, minkä vuoksi yläkäsitteiksi muodostettiin 'kehitys- ja ikäkaudelliset näkökulmat' sekä 'ympäristötekijät ja konteksti'. Kirjallisuuskatsauksen tuloksista haluttiin myös löytää tietoa, jota voidaan hyödyntää tarkistuslistan kehittämistyössä. Tästä syystä jo olemassa olevien arviointimenetelmien kartoittaminen oli oleellinen osa analyysia.

Yläkäsitteiden muodostamisen jälkeen oli tarpeen tarkentaa, millaista tietoa yläkäsitteisiin liittyen oli oleellista löytää, jotta kehittämiskysymykseen saadaan vastauksia. Siksi seuraavaksi luotiin alakäsitteet vastaamaan siihen, miten yläkäsitteet voivat ilmetä aineistossa. Alakäsitteiden muodostamisen jälkeen kirjallisuuskatsauksen aineisto tiivistettiin sisällönanalyysillä, jossa jokaisesta julkaisusta nostettiin erikseen esille tutkimuskysymyksen kannalta tärkeimmät seikat alakäsitteiden alle muistiinpanojen muodossa. Tiivistettyä aineistoa verrattiin tietoperustan vastaavaan tietoon, ja tämän sekä tietoperustan pohjalta muodostettiin tarkistuslistan toiminnanohjauksen osa-alueet sekä havainnointia ohjaavat kysymykset.

Taulukko 3. Kirjallisuuskatsauksen aineiston sisällönanalyysin vaiheet

Vaiheet	Kuvaus	Menetelmä	Tulokset
Vaihe 1 Taustateorian valinta	Taustateoriaksi valittiin toiminnanohjausta koskeva tietoperusta.	Teorialähtöinen lähestymistapa	Kirjallisuuskatsauksen analyysissä käytettiin valmiiksi määriteltyä tietoperustaa toiminnanohjauksesta.
Vaihe 2 Ylä- ja alakäsitteiden muodostaminen	Muodostettiin yläkäsitteiksi viisi teemaa, joista nousi esille toiminnanohjauksen arvioinnissa huomioitavat asiat.	Sisällönanalyysi	Viisi yläkäsitettä ja alakäsitteet kuvaamaan tarkasteltavia teemoja tarkemmin sekä helpottamaan kirjallisuuskatsauksen aineiston sisällönanalyysia.
Vaihe 3 Kirjallisuuskatsauksen aineiston analyysi	Kirjallisuuskatsauksessa valikoituneesta aineistosta nostettiin esille oleelliset asiat koskien arviointia ja pääteemoja.	Deduktiivinen sisällönanalyysi	Jäljelle jäi luokiteltava ja tiivistettävä aineisto.
Vaihe 4 Aineiston luokittelu ja tiivistys	Aineisto luokiteltiin pääteemojen alle alakäsitteiden avulla.	Deduktiivinen tiivistävä sisällönanalyysi	Jäljelle jäi luokiteltu ja tiivistetty aineisto.
Vaihe 5 Aineiston vertaaminen ja yhdistäminen	Tiivistettyä aineistoa verrattiin tietoperustaan ja yhdistettiin, jonka perusteella luotiin tarkistuslista.	Yhdistävä analyysi	Syntyi pohjatieto tarkistuslistan laatimiseen.

Kirjallisuuskatsauksen aineiston analysointi tapahtui julkaisu kerrallaan. Analysointiprosessi esitellään seuraavaksi esimerkinomaisesti yhden katsaukseen valikoituneen julkaisun osalta. Toglian ja Bergin (2013) tutkimusartikkelissa Performance-Based Measure of Executive Function: Comparison of Community and At-Risk Youth vertaillaan riskinuoorten ja verrokkiryhmän taitoja sekä toiminnanohjauksen strategioiden käyttöä WCPA-arviointimenetelmää käytettäessä.

Tutkimuksessa nousi esille esimerkiksi se, että toiminnanohjauksen haasteet voivat altistaa riskikäyttäytymiselle erityisesti nuoruudessa. Lisäksi riskiryhmällä toiminnanohjauksen haasteet ovat yleisempiä kuin verrokkiryhmällä. (Toglia & Berg 2013, 518–519.) Nämä esille nousseet huomiot luokiteltiin yläkäsitteen 'kehitys- ja ikäkaudelliset näkökulmat' alle, sillä ne kuvaavat toiminnanoh-

jauksen ilmiötä kehitysvaiheiden ja riskikäyttäytymisen näkökulmasta. Lisäksi artikkelissa nousi yläkäsitteen 'toiminnanohjauksen arviointimenetelmät' alle huomio, että WCPA on todettu luotettavaksi ja päteväksi nuorten toiminnanohjauksen arviointimenetelmäksi (Toglia & Berg 2013, 515). Kaikki kirjallisuuskatsaukseen valikoitunut aineisto käytiin läpi samalla tavalla ja tiivistettyä tietoa verrattiin lopuksi tietoperustan lähteisiin. Näin tietoperustan sekä kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella saatiin riittävän kattavaa tietoa tarkistuslistan laatimisen tueksi.

Taulukko 4. Kirjallisuuskatsauksen aineiston tiivistyminen

Yläkäsitteet	Alakäsitteet	Tärkeimmät huomiot
Toiminnanohjauksen prosessit	<ul style="list-style-type: none"> - Osa-alueet - Ilmeneminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Haasteiden erittely - Ilmenemismuoto ja -tilanne - Testauksen rooli
Toiminnanohjauksen taidot	<ul style="list-style-type: none"> - Vaikutus elämään 	<ul style="list-style-type: none"> - Hankaloittaa arjesta selviytymistä - Altistaa riskikäyttäytymiselle - Ennaltaehkäisevä näkökulma
Kehitys- ja ikäkaudelliset näkökulmat	<ul style="list-style-type: none"> - Kehitysvaiheet - Merkitys osallisuuteen ja toimijuuteen 	<ul style="list-style-type: none"> - Altistaa riskikäyttäytymiselle erityisesti nuoruudessa - Heikentää kokonaisvaltaista toimintakykyä - Aivot ja toiminnanohjaus kehittymässä - Haastava ikäkausi - Ajan ja tuen tarve tehtävistä suoriutumiseen
Ympäristötekijät ja konteksti	<ul style="list-style-type: none"> - Ympäristön rooli - Kielelliset taidot - Arkielämän struktuurin merkitys - Arviointi omassa ympäristössä 	<ul style="list-style-type: none"> - Haasteet näyttäytyvät parhaiten arjessa - Kielelliset taidot vaikuttavat suorituskyykyyn - Erilaiset haasteet näkyvät eri ympäristöissä eri tavalla - Kyselylomakkeet kartoittavat nuoren elämää kotiympäristössä ja lapsuudessa - Tärkeää arvioida sekä struktuuridussa että luonnollisessa ympäristössä

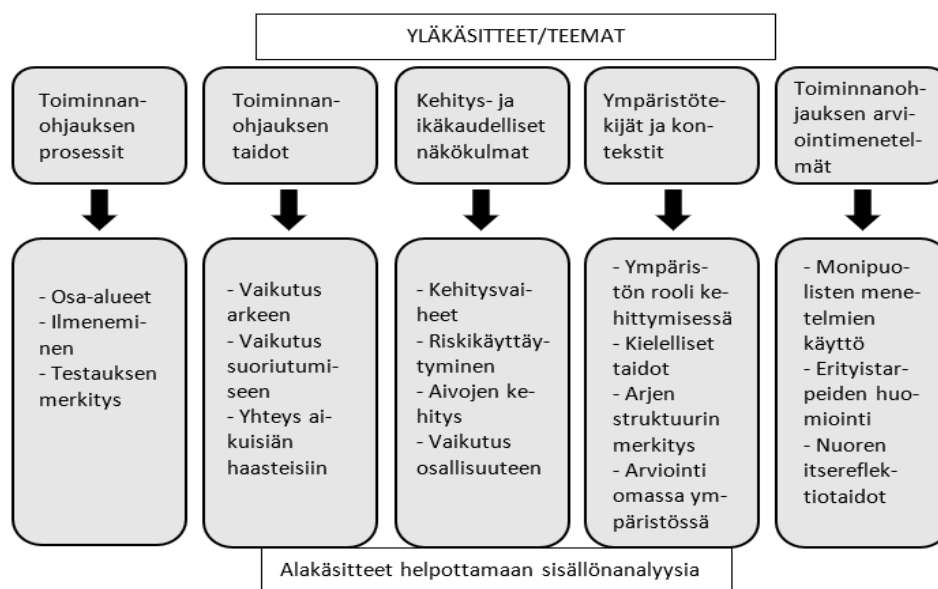
(jatkuu)

Taulukko 4. Kirjallisuuskatsauksen aineiston tiivistyminen (jatkuu)

Toiminnanohjauksen arviointimenetelmät	<ul style="list-style-type: none"> - Arviointimenetelmät - Haasteet arvioinnissa - Miten arvioidaan? 	<ul style="list-style-type: none"> - WCPA, BRIEF - Haastattelu-/ja kyselylomakkeet, toiminnan havainnointi - Tärkeää käyttää montaa menetelmää - Monet menetelmät aikuisille suunnattu - Toiminnanohjausprosessissa paljon osa-alueita - Lapsen itsereflektiotaitojen merkitys
--	---	--

7 Tulokset

Katsaukseen valikoitui yhteensä kuusi tutkimusta tai aiheeseen liittyvää kirjaa, jotka vastasivat tutkimuskysymykseen 'Miten toiminnanohjausta voidaan arvioida 13–17-vuotiailla nuorisopsykiatrian potilailla?'. Aineistossa käsiteltiin toiminnanohjauksen käsitettä yleisesti, toiminnanohjauksen arviointia ja käytössä olevia arviointimenetelmiä. Tässä luvussa syvennytään tarkemmin kirjallisuuskatsauksen analyysin tuloksiin. Tuloksia tarkastellaan aiemmin määriteltyjen teemojen ja niistä syntyneiden alakäsitteiden kautta.

Kuvio 3. Kuvaus analyysin käsitteistä

7.1 Analyysin tulokset

Kirjallisuuskatsauksen tulokset ja tietoperustaan löydetty tieto tukevat vahvasti toisiaan. Kirjallisuuskatsauksen aineistosta ja tietoperustasta nousi esille hyvin samansuuntaisia havaintoja ja tuloksia toiminnanohjauksesta ja sen arvioinnista. Esille nousivat erityisesti kehitys- ja ikäkaudellisista näkökulmista nousevat tärkeät tekijät kuten se, että toiminnanohjauksen taidot nuorilla on vielä kehittymässä.

Lisäksi aineistossa korostui arvioinnin monipuolisuuden merkitys mahdollisuuksien mukaan nuoren omassa ympäristössä tai ympäristön muokkaaminen vastaamaan mahdollisimman hyvin nuoren omaa toimintaympäristöä. Esimerkiksi arviointiympäristön vaikutus arvioinnin tuloksiin on tekijä, johon toimeksiantajan on syytä kiinnittää huomiota tarkistuslistaa käyttäessä.

Toiminnanohjauksen prosessit

Toiminnanohjauksen prosessien alakäsitteissä nousee esiin toiminnanohjauksen osa-alueisiin, toiminnanohjauksen haasteiden ilmenemisen sekä niiden testauksen merkityksen teemat. Näihin liittyen aineistossa korostui muun muassa se, että arvioinnin yhteydessä on tärkeää eritellä, millä toiminnanohjauksen osa-alueilla haasteet ilmenevät. Nuoruus on kriittinen vaihe elämässä myös toiminnanohjauksen kehityksen kannalta. 13–17-vuotiaiden nuorten toiminnanohjauksen arvioinnissa on tärkeää, että toimintaterapeutit ymmärtävät riittävästi nuorten käyttämiä strategioita, sillä tehokas toiminnanohjauksen strategioiden käyttö on luontainen osa toiminnallista suoriutumista. (Fogel, Rosenblum, Hirsh, Chevignard & Josman 2020, 1; Togli & Berg 2014, 517.) Arvioinnissa on myös tärkeää havainnoida, millaisia haasteet ovat ja miten ne ilmenevät, jotta interventiota ja tukitoimia voidaan kohdistaa oikein ja perustellusti (Togli & Berg 2014, 517).

Toiminnanohjauksen taidot

Toiminnanohjauksen taitoihin liittyen aineistosta nousi esille erityisesti se, että nuorten kehitystehtäviin kuuluu itsenäistymiseen ja aikuisuuteen liittyvien taitojen harjoittelu. Nuorten toiminnanohjauksesta todettiin, että sen arviointi on erittäin tärkeää, koska toiminnanohjaus vaikuttaa monien aikuistumiseen liittyvien taitojen oppimiseen sekä monimutkaisista päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen. Esimerkiksi itsenäistyminen, opinnot, työelämä ja autolla ajaminen vaativat

toiminnanohjaustaitoja. (Fogel ym. 2020, 1; Spohn & Crowley 2015, 33.) Toiminnanohjauksen haasteet voivat altistaa myös nuoren riskikäyttäytymiselle, esimerkiksi päihteiden käytölle tai aggressiiviselle käytökselle (Toglia & Berg 2013, 515). Voidaan siis todeta, että toiminnanohjauksen arviointi 13–17-vuotiailla nuorilla on tärkeää myös aikuisiän haasteiden ennaltaehkäisyn näkökulmasta.

Kehitys- ja ikäkaudelliset näkökulmat

Toiminnanohjauksen kehitys- ja ikäkaudellisten näkökulmien alakäsitteiksi nousivat kehitysvaiheet sekä toiminnanohjauksen merkitys toimijuuteen ja osallisuuteen. Kuten jo aiemmin todettiin, aineistosta kävi ilmi, että toiminnanohjauksen haasteet voivat altistaa riskikäyttäytymiselle erityisesti nuoruudessa. Esimerkiksi aggressiivinen tai epäsosiaalinen käytös, käytöksen kontrollin puute, oppimisvaikeudet ja päihteiden käyttö voivat olla yhteydessä toiminnanohjauksen haasteisiin. Aineistossa todettiin myös, että riskinuurilla toiminnanohjauksen haasteet vaikuttavat usein toimintakykyyn. (Toglia & Berg 2013, 516–517.) Tämän vuoksi nuorisopsykiatrialla toiminnanohjauksen arviointi on erityisen tärkeää.

Eräässä tutkimuksessa havaittiin, että riskinuolet tarvitsevat usein juuri toiminnanohjauksen pulmien vuoksi enemmän aikaa ja aikuisen apua tehtävistä suoriutumiseen. Toisaalta toiminnanohjauksen kehittyessä myös kyky käyttää erilaisia toimintastrategioita muuttuu: mitä pidemmälle toiminnanohjaus kehittyy, sitä tehokkaampia strategioita ongelmanratkaisuun käytetään. (Toglia & Berg 2013, 516–520.) Erityisen merkityksellistä nuoren kehityksessä on huomioida se, että nuoren aivot ja toiminnanohjaustaidot ovat vielä kehittymässä, ja siksi esimerkiksi impulsiivisuus on josain määrin aivan normaalia nuoren käytöstä. Nuori myös tarvitsee sen vuoksi vielä aikuisten tukea esimerkiksi arjenhallinnassa sekä käytöksen ja tunteiden säätelyssä. (Fogel ym. 2020, 9.)

Nuoren kehitysvaihe tulee huomioida myös arviointimenetelmiä valittaessa. Monet arviointimenetelmät on suunnattu aikuisille, eikä niissä välttämättä ole huomioitu sitä, että nuoren toiminnanohjaustaidot ovat vasta kehittymässä. Aineistosta käy ilmi, että toiminnanohjauksen kehitys etenee asteittain. Esimerkiksi tarkkaavuuden säätely kehittyy normaalisti jo varhaislapsuudessa, kun taas kognitiivinen joustavuus, tavoitteiden asettamisen taito ja tiedonkäsittely kypsyvät vasta noin

12 vuoden iässä. Toiminnanohjauksen monimutkaisemmat osa-alueet, kuten toiminnan suunnittelu, kehittyvät vasta myöhemmin. (Rossignoli-Palomeque & Perez-Hernandez 2022, 854.)

13–17-vuotiaiden nuorten toiminnanohjauksen arvioinnissa on siis tärkeää ottaa huomioon se, että nuoret voivat tarvita usein aikuisen apua ja ohjausta tehtävien tekemisessä, koska etenkin nuorisopsykiatrisessa arvioinnissa olevien nuorten toimintakyky voi olla merkittävästi alentunut. Erityisen tärkeää on muistaa, että nuoren toiminnanohjaus on vielä kehittymässä ja että useimmat arviointimenetelmät on tarkoitettu aikuisten testaamiseen, eikä niissä ole otettu huomioon arviointitavan toiminnanohjauksen kehityksen tasoa.

Ympäristötekijät ja konteksti

Yläkäsitteeseen 'ympäristötekijät ja konteksti' luettiin sisältyväksi esimerkiksi ympäristön rooli nuoren kehittymisessä, kielellisten taitojen sekä arjen struktuurin merkitys sekä omassa ympäristössä tapahtuvan arvioinnin tärkeys. Aineistosta kävi ilmi että, toiminnanohjauksella on tärkeä rooli päivittäisissä toiminnoissa ja arjessa selviytymisessä, joten on tärkeää tutkia neuropsykologisten testien lisäksi, miten haasteet näyttäytyvät arjessa nuoren luonnollisessa ympäristössä. Toiminnanohjauksen eri osa-alueet ja mahdolliset haasteet ilmenevät eri tavoin erilaisissa tilanteissa, ja on huomioitava, että arviointitilanteessa saadut huomiot tai nuoren käytös voivat poiketa jonkin arkielämässä näyttäytyvästä käytöksestä tai ilmenevistä haasteista. Toimintaterapeutin näkökulmasta tämä tulee huomioida erityisen tarkasti tilanteissa, joissa arviointi toteutetaan vastaanottoympäristössä. (Fogel ym.2020, 2; Spohn & Crowley 2015, 33.)

Strukturoidussa ympäristössä sovelletut suorituskykyyn perustuvat testit voivat antaa arvokasta tietoa nuoren optimaalisesta suorituskyvystä ja siten ennustaa suorituskykyä samankaltaisissa ympäristöissä. Tällaiset testit eivät kuitenkaan pysty ennustamaan tarkasti suorituskykyä todellisissa ympäristöissä, esimerkiksi monimutkaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joissa toiminnanohjauksen pulmat voivat ilmetä. (Fogel ym. 2020, 2.)

Toiminnanohjauksen arvioinnissa on tutkimusten mukaan syytä huomioida myös kielellisten taitojen yhteys suorituskykyyn. Esimerkiksi WCPA-arviointimenetelmään liittyvässä tutkimuksessa havaittiin, että menetelmän avulla arvioidaan muun muassa suunnitelmallisuutta, järjestelmällisyyttä

ja sääntöjen noudattamisen taitoa. Näitä toiminnanohjaukseen liittyviä taitoja tarvitaan myös kielellisten taitojen oppimisessa. Riskinuurten todettiin hallitsevan kielelliset taidot verrokkiryhmää heikommin, ja toisaalta he myös saivat WCPA:n avulla tehdystä arvioinnista heikommat tulokset. Verbalisointi on tyypillinen toiminnanohjauksen tuki lapsilla, mutta yleensä tämän strategian käyttö vähenee ja muuttuu nuorilla sisäiseksi puheeksi. Riskinuroet kuitenkin käyttivät arviointia suorittaessaan toimintastrategianaan verbalisointia muita enemmän. (Toglia & Berg 2013, 519–520.)

12–17-vuotiaan nuoren toiminnanohjaukseen on syytä arvioida mahdollisuuksien mukaan omassa ympäristössä ja on hyvä ottaa huomioon nuoren kielellisen kehityksen taso. Toimintaterapeutin tulee ottaa huomioon arviointia tehdessään myös monipuolisesti erilaiset ympäristö- ja tilannekohtaiset tekijät, jotka voivat vaikuttaa nuoren toiminnanohjauksen taitoihin ja suoriutumiseen.

Toiminnanohjauksen arviointimenetelmät

Arviointimenetelmiä koskien analysointivaiheessa nousi esiin erityisesti monipuolisten arviointimenetelmien käyttö, erityistarpeiden huomiointi sekä nuoren itsereflektiotaidot. Arviointimenetelmien valinnassa on syytä pohtia, miten arvioinnista on mahdollista saada mahdollisimman kattava käsitys nuoresta, hänen vahvuuksistaan ja haasteistaan. Aineistossa arviointimenetelminä mainittiin muun muassa nuoren ja hänen lähipiirinsä haastattelu, erilaiset arviointi- ja kyselylomakkeet sekä nuoren toiminnan havainnointi. (Rossignoli-Palomeque & Perez-Hernandez 2022, 854–855; Toglia & Berg 2013, 515; McCloskey 2013, 102–103.)

Haastattelun avulla on mahdollista saada monipuolinen kuva nuoren taidoista ja mahdollisista haasteista. Sen kautta saadaan selville myös nuoren oma näkemys hänen arjestaan, sen mielekkyydestä ja nuoren käsitys omista vahvuuksistaan. Tosin on syytä huomioida, että haastattelun avulla nuorelta itseltään saatu tieto on juuri niin hyvää kuin hänen valmiutensa itsereflektioon ja itseanalyysiin on. (McCloskey 2013, 108–109.)

Kyselylomakkeilla todettiin olevan se hyöty, että vanhemmilla ja opettajilla on mahdollisuus tarkkailla nuoren käyttäytymistä useissa eri tilanteissa ja pidempikestoisesti kuin suorituskäytön perustuvassa yksittäisessä tehtävässä. Arviointi myös toteutetaan näissä tilanteissa nuoren tavallisessa

arkiympäristössä, jolloin havainnot voivat olla totuudenmukaisempia kuin vastaanotto-olosuhteissa arvioitaessa. (Fogel ym. 2020, 2–3; Spohn & Crowley 2015, 33.)

Kirjallisuuskatsauksen aineistossa useissa lähteissä mainittiin toiminnanohjauksen arviointimenetelminä WCPA ja BRIEF. BRIEFin etuna nähtiin se, että sillä on mahdollista arvioida toiminnanohjauksen taitoja nuoren luonnollisessa ympäristössä. Kaiken kaikkiaan menetelmiä valittaessa kannattaa hyödyntää useita eri menetelmiä: toiminnan havainnointia, arviointi- ja kyselylomakkeita, haastattelua ja ennen arviointia saatavia esitietoja. (Fogel ym. 2020, 2–3; Rossignoli-Palomeque & Perez-Hernandez 2022, 862; Spohn & Crowley 2015, 33; Suchy 2016, 140–141.)

Toiminnanohjauksen arviointi on haastavaa, koska prosessi sisältää monta huomioitavaa seikkaa. Monet arviointimenetelmät on suunnattu aikuisille, eikä niissä ole huomioitu, että toiminnanohjaustaidot ovat nuorella vasta kehitysvaiheessa. (Rossignoli-Palomeque & Perez-Hernandez 2022, 854.) Kirjallisuuskatsauksen aineistosta selviää, että toiminnanohjauksen arviointiin on olemassa useita arviointimenetelmiä. Näistä suuri osa ei kuitenkaan ole kohdistettu erityisesti nuorille, joten niitä käyttäessä toimintaterapeutin on tärkeää muistaa toiminnanohjaustaitojen keskeneräisyys. Arvioitaessa toiminnanohjausta 13–17-vuotiailla nuorilla on hyvä lisäksi muistaa, että arviointiin on syytä käyttää useampaa kuin yhtä arviointimenetelmää mahdollisimman luotettavan ja monipuolisen kuvan saamiseksi.

7.2 Tarkistuslistan kehittäminen

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa on oleellista ottaa työyhteisö mukaan kehittämiseen. Tavoitteena on lisätä työntekijöiden motivaatiota, osallistaa organisaatio kehittämistyöhön ja varmistaa, että kehittämistyö vastaa tilaajan todellisia tarpeita. (Toikko & Rantanen 2009, 89–90.) Tarkistuslistaa kehitettiin läpi prosessin yhdessä toimeksiantajan kanssa. Toimeksiantajan edustajan kanssa keskusteltiin säännöllisesti, prosessista tiedotettiin työyhteisöä ja toimintaterapeutit olivat mukana tarkistuslistan luonnosversioiden testauksessa ja kommentoinnissa.

Tarkistuslistan runko rakentui toiminnanohjauksen toimintojen eri osa-alueiden pohjalta. Opinnäytetyön tietoperustaan kerätyn tiedon mukaan toiminnanohjauksen toimintoihin liittyviä osa-alueita ovat esimerkiksi suunnitelmallisuus, aloitukyky, tehtävän toteuttaminen vaiheittain, joustavuus, käyttäytymisen kontrolli ja työmuistin käyttö (Juva ym. 2021, 720; Sandberg 2021, 146–147).

Osa-alueita käytettiin otsikoina, ja jokaisen alle laadittiin muutama nuoren toimintaan liittyvä kysymys, joiden avulla toiminnanohjauksen kannalta olennaisia asioita voidaan arvioida.

Kirjallisuuskatsauksesta saatua tietoa hyödynnettiin erityisesti tarkistuslistan käytön ohjeistuksessa, jossa kerrotaan, miten ja millaisissa tilanteissa nuoren toiminnanohjausta olisi syytä arvioida. Erityisesti tekstissä pyrittiin korostamaan sitä, että toiminnanohjauksen arviointia tulisi tehdä monenlaisissa tilanteissa, eikä yksi arviointimenetelmä ja -kerta yleensä riitä.

Tarkistuslistan luonnosversioita käytettiin kahden viikon ajan vastaanotolla toimintaterapeuttien arvioidessa nuorten toiminnanohjausta, ja neljä toimintaterapeuttia antoi luonnosversioista palautetta. Vapaamuotoiset kommentit kerättiin kirjallisesti testijakson jälkeen. Tässä vaiheessa pyrittiin keräämään tietoa siitä, millaisia muutoksia tarkistuslistaan toivotaan ennen lopullisen version julkaisemista.

Saatujen palautteiden perusteella tarkistuslistan ajateltiin olevan hyvä muistin tuki tilanteisiin, joissa toiminnanohjausta vastaanotolla arvioidaan. Toisaalta palautteissa pohdittiin, että kalibroivat havainnointimittarit olisivat luotettavampia tapoja arvioida, ja niiden avulla esimerkiksi nuoren taitojen ja valmiuksien vertaaminen ikätasoon olisi mahdollista. Kehitettävän tarkistuslistan ei kuitenkaan ole tarkoitus korvata olemassa olevia arviointimenetelmiä, vaan toimia nimenomaan toiminnan havainnoinnissa muistin tukena olennaisten asioiden huomioimisessa ja alustana havaintojen kirjaamisessa.

Luonnosversioiden todettiin olevan visuaalisesti selkeitä, ja niissä ajateltiin olevan huomioitu keskeiset toiminnanohjauksen osa-alueet. Kehitysehdotuksena toivottiin lisättäväksi tarkistuslistan arviointiskaalaan kohta 'ei voida arvioida/ei tietoa', koska aina kaikkia toiminnanohjauksen osa-alueita ei ole mahdollista arvioida. Myös toiminnanohjauksen tehokkuuden arviointi toivottiin huomioitavan listassa paremmin.

Palautteiden perusteella tarkistuslistan lopulliseksi versioksi valikoitui koko arviointijaksoa koskeva tarkistuslista tehtäväkohtaisen listan sijaan. Palautteissa todettiin, että toiminnanohjauksen arviointi on vaikeaa yksittäisen tilanteen pohjalta, koska tilanteeseen voi vaikuttaa esimerkiksi nuoren vireystila, keskittyminen, tehtävän mielekkyys tai sen tuttuus. Myös kirjallisuuskatsauksen tulokset

tukivat sitä, että tarkistuslistaa on suotavaa käyttää läpi koko arviointijakson, koska kattavan kokonaiskuvan saamiseksi toiminnanohjauksen arviointia on tärkeää tehdä monipuolisesti erilaisissa tilanteissa.

Tarkistuslistan tekijänoikeuksista huolehdittiin hankkimalla työn valmistuttua Creative Commons -lisenssi CC-BY, joka merkittiin listan loppuun. Lisenssin ja toimeksiantajan kanssa tehdyn sopimuksen nojalla tarkistuslistaa saa vapaasti käyttää, kopioida ja muokata, mutta alkuperäisten tekijöiden nimet, lisenssin tiedot ja mahdolliset tehdyt muutokset on mainittava tarkistuslistan ohessa. Näin toivotaan, että työstä hyötyy jatkossa mahdollisimman moni toimintaterapeutti, mutta toisaalta pyritään huolehtimaan siitä, että tieto alkuperäisen työn tekijöistä säilyy tarkistuslistassa.

8 Pohdinta

8.1 Tulosten tarkastelu tietoperustaan peilaten

Integroivan kirjallisuuskatsauksen avulla löydetyn aineiston kautta oli tavoitteena ymmärtää, miten nuorten toiminnanohjauksen arviointia tehdään, ja mitä siinä olisi syytä huomioida. Katsauksen avulla pyrittiin löytämään riittävä, monipuolinen tietoa aineistosta. Aineiston haussa ja analysoinnissa huomioitiin kuitenkin opinnäytetyön laajuus eli prosessi toteutettiin riittävän kevyesti, kuitenkin koko ajan työskentelyn eettisyys ja luotettavuus huomioiden.

Kehittämistoiminnan tarkoituksena oli helpottaa toimintaterapeuttien työskentelyä nuorten toiminnanohjauksen arvioinnissa. Kirjallisuuskatsauksen avulla löydetyn teorian tiedon oli tarkoitus toimia pohjana tarkistuslistan laadinnassa, mutta listan teossa huomioitiin myös työyhteisössä jo olemassa olevat käytänteet ja työyhteisön toiveet siitä, millainen tarkistuslista käytännön työssä koettiin toimivana. Kirjallisuuskatsaus tuotti näyttöön perustuvaa tietoa siitä, millaisia seikkoja toiminnanohjaukseen liittyy, ja millaisia piirteitä ja asioita arvioinnissa olisi syytä ottaa huomioon. Tiedon avulla pystyttiin poimimaan kehittämistyön kohteena olevaan tarkistuslistaan oleellisin tieto toiminnanohjauksen arviointia koskien.

Kuten opinnäytetyön tietoperustassa todettiin, nuoruus kehitysvaiheena on herkkää aikaa, jolloin nuoren elämässä tapahtuu paljon niin fyysistä kuin henkistäkin kehitystä ja kasvua (Fredriksson ym. 2018, 121–129). Tämä käy ilmi myös kirjallisuuskatsauksen tuloksissa. Esimerkiksi Fogel ym.

(2020, 9) muistuttavat, että nuoren arvioinnissa on syytä huomioida, että nuoren aivot ja toiminnanohjaustaidot ovat vielä kehittymässä, ja näin ollen impulsiivisuus voi olla aivan normaalia nuoren käytöstä. Myös Rossignoli-Palomeque ja Perez-Hernandez (2022) toteavat tutkimuksessaan, että toiminnanohjaustaidot ovat vielä kehittymässä, ja lähes jokaiseen toiminnanohjauksen prosessiin liittyy myös muita kognitiivisia taitoja. Muun muassa näiden syiden takia nuorten toiminnanohjauksen arviointi voi olla haastavaa. (Rossignoli-Palomeque & Perez-Hernandez 2022, 854.)

Tarkistuslistassa toiminnanohjausprosessin monimutkaisuus pyrittiin ottamaan huomioon jaotteleamalla toiminnanohjaus otsikoittain eri osa-alueisiin, jolloin niitä ja niissä mahdollisesti ilmeneviä haasteita voidaan tarkastella erikseen. Näin pystytään myös helpommin arvioimaan, mistä mahdolliset haasteet voivat johtua. Nuorten toiminnanohjaustaitojen keskeneräisyydestä muistutettiin toimintaterapeutteja mainitsemalla siitä tarkistuslistan ohjeistuksessa.

Kuten Klenberg (2015, 21) väitöskirjassaan toteaa, erityisesti nuorilla, joilla on neuropsykiatrisia haasteita, toiminnanohjauksen pulmat voivat vaikuttaa merkittävästi toimintakykyyn ja arjesta selviytymiseen. Tämä havaittiin myös muun muassa tutkimuksessa, jossa testattiin toiminnanohjauksen WCPA-arviointimenetelmää riskinuurilla ja neurotyypillisellä verrokkiryhmällä. Tutkimus osoitti, että riskinuolet tekivät arviointitilanteessa enemmän virheitä ja käyttivät arviointitilanteessa vähemmän eri toiminnanohjauksen strategioita kuin verrokkiryhmä. (Toglia & Berg 2013, 525.)

Usein nuorisopsykiatrian vastaanottopalveluihin tulevalla nuorella on kuitenkin niin voimakasta toimintakyvyn laskua, ettei WCPA:ta voida käyttää toiminnanohjauksen arvioinnissa tehtävän haasteellisuuden vuoksi (Kempainen 2024). Tarkistuslistan lopussa olevassa tieto-osiossa WCPA kuitenkin mainitaan yhtenä nuorille soveltuvana arviointimenetelmiä, ja sitä suositellaan käyttämään osana nuoren toiminnanohjauksen arviointia, jos nuoren toimintakyky sen mahdollistaa.

Toglia ja Berg (2013, 51) nostavat esiin tutkimuksessaan, että toiminnanohjauksen haasteet voivat altistaa nuoren herkemmin riskikäyttäytymiselle, kuten päihteiden käytölle ja sosiaaliselle eristytymiselle. Myös tietoperustan lähteistä käy ilmi, että aggressiivinen ja impulsiivinen käytös sekä oppimisvaikeudet ovat yleisempiä nuorilla, joilla on toiminnanohjauksen haasteita. Riskikäyttäytymisen lisäksi toiminnanohjaustaidot vaikuttavat suoraan arkisista toiminnoista selviämiseen, kuten

koulunkäyntiin, ajan hahmottamiseen ja aloitekykyyn. Nuoret tarvitsevat myös enemmän aikuisen tukea ja apua haasteista selviämiseen. (Fredriksson ym. 2018, 129; Toglia & Berg 2013, 51.)

Muun muassa edellä mainittujen seikkojen vuoksi voidaan päätellä, että nuorisopsykiatrian vastaanotolla käyvillä nuorilla on usein toiminnanohjauksen haasteita, ja siksi toiminnanohjaustaitoja on tärkeää tässä kontekstissa arvioida. On kuitenkin tärkeää huomioida, että nuoren tunnesäätely ja impulssikontrolli ovat vielä kehittymässä, ja näistä johtuva psyykinen ja fyysinen oireilu voi olla myös normaalia ja ohimenevää (Aalberg 2016, 35; Kiuru 2023, 183–184; Sandberg 2021, 151–152).

Toiminnanohjaus itsessään todetaan monitahoiseksi käsitteeksi, jonka arvioinnin nähdään olevan luotettavinta nuoren omassa arkiympäristössä. Usea lähde sekä tietoperustassa että kirjallisuuskatsauksessa toteaa, että yksistään strukturoidussa ympäristössä testaaminen ei anna riittävän laajaa kuvaa nuoren toiminnanohjauksen taidoista, vaan arviointia on mahdollisuuksien mukaan toteutettava nuoren omassa arkiympäristössä. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, joten on suositeltavaa toteuttaa arviointia useassa eri tilanteessa ja ympäristössä. (Fogel ym. 2020, 2–3; Klenberg 2015, 17–18; McCloskey 2013, 102–103; Salmela & Kuitu 2016, 589; Spohn & Crowley 2015, 33.) Arvioitavan omassa ympäristössä tehdyn arvioinnin merkitys on kuitenkin jo entuudestaan toimintaterapiassa yleisesti tunnistettu tosiasia. Siksi sen osalta tulokset tukevat jo olemassa olevaa tietoa, eivätkä varsinaisesti tuo uutta tietoa toimintaterapeuttien työkentälle.

Kirjassaan McCloskey (2013) jakaa toiminnanohjauksen arvioinnin neljään eri kategoriaan ja mainitsee, että arvioinnissa olisi hyvä käyttää menetelmää jokaisesta kategoriasta. Nuoren itsensä sekä hänen vanhempiansa ja opettajansa haastattelu on McCloskeyn mukaan hyvä tapa aloittaa arviointiprosessi. Tämän jälkeen suositellaan käyttämään erilaisia arviointiasteikkoja, minkä jälkeen tulisi suorittaa yksi tai useampia käyttäytymisen havainnoiteja yhdessä tai jopa useassa eri ympäristössä. Kerätystä tiedosta poimitaan nuoren toiminnanohjauksen haasteet, ja tarvittaessa toteutetaan vielä seurantahaastattelut. (McCloskey 2013, 102–103.)

Toiminnanohjausta kehoitetaan tarkastelemaan monesta eri näkökulmasta, ja on tärkeää muistaa, että toiminnanohjausta voivat arvioida toimintaterapeutin lisäksi myös muut ammattilaiset, kuten psykiatrit, neuropsykologit ja nuoren opettajat (Klenberg 2015, 12). Myös McCloskey (2013) käsittelee kirjassaan toiminnanohjauksen arviointia useasta näkökulmasta, mutta kaikki tieto, kuten

akateemisia taitoja mittaavat menetelmät, ei ole suoraan sovellettavissa toimintaterapeutin tekemään arviointiin. Niiden arvioinnissa toisen alan ammattilainen on pätevämpi toteuttamaan arvioinnin ja tulkitsemaan sen tuloksia. (McCloskey 2013, 86.)

Opinnäytetyön toimeksiantaja on jo ennen kehittämistyötä toteuttanut nuoren toimintakyvyn arviointia vahvasti moniammatillisessa yhteistyössä, jolloin nuoren tilannetta ja toimintakykyä tarkastellaan monesta eri näkökulmasta myös toiminnanohjauksen osalta. Tutkimuksen kautta saatu tieto tukee jo olemassa olevia toimintatapoja, ja tulokset kannustavat jatkamaan työskentelyä moniammatillisuuden osalta entiseen tapaan.

Tietoperustan lähteiksi löytyi suomenkielistä aineistoa, jota ei taas kirjallisuuskatsaukseen saatu. Siitä huolimatta, että kirjallisuuskatsauksen aineisto on pääosin Yhdysvalloista, on lähteiden tiedot pääosin yhteneväisiä. Niissä korostuvat erityisesti suositeltujen arviointimenetelmien ja toimintatapojen samankaltaisuus. Arvioinnissa suositellaan käytettäväksi sekä strukturoituja että strukturoimattomia menetelmiä, haastattelua, arviointilomakkeita ja toiminnan havainnointia. Vaikka arvioinnin peruseriaatteet osoittautuivat samanlaisiksi, käytetyt arviointimenetelmät vaihtelevat eri maissa.

Arviointimenetelmistä kirjallisuuskatsauksen aineistossa korostuu BRIEF, mutta tämä ei ole Suomessa laajasti käytössä, eikä nuorten arviointiin löydy suomenkielistä versiota. BRIEF mahdollistaisi arvioinnin nuoren luonnollisessa ympäristössä, mutta suomalainen tutkimustieto kyseisestä menetelmästä on melko vähäistä. Klenberg (2015, 14) kuitenkin mainitsee väitöskirjassaan tämän yhdeksi menetelmäksi lasten ja nuorten toiminnanohjauksen arviointiin, mutta tätä tukemaan ei löytynyt muuta suomalaista tutkittua tietoa.

WCPA-arviointimenetelmä on mainittu sekä tietoperustan että kirjallisuuskatsauksen aineistossa, ja Kemppaisen (2024) mukaan tämä menetelmä on myös toimeksiantajan käytössä. Toglia ja Berg (2013, 527) ovat todenneet, että WCPA on hyödyllinen nuorten toimintaterapia-arvioinnissa toiminnanohjauksen osalta. Mikään arviointimenetelmä ei kuitenkaan yksinään ole riittävän kattava toiminnanohjaustaitojen luotettavaan havainnointiin, joten rinnalla on hyvä käyttää esimerkiksi haastattelua ja kyselylomaketta (Klenberg 2015, 17–18; McCloskey 2013, 102–103).

Tuloksissa nousi vahvasti esiin se, että toiminnanohjauksen arviointia olisi hyvä tehdä useissa tilanteissa, jotka ovat sisällöltään ja tehtäviltään vaihtelevia. Tämän perusteella, ja toimeksiantajan toiveita kunnioittaen, päätettiin lopullisena versiona tehdä koko arviointijaksoa koskeva tarkistuslista, jota toimintaterapeutin on mahdollista täyttää koko arviointijakson ajan. Sen ja muiden arviointijaksolla käytettyjen arviointimenetelmien avulla voidaan arviointijakson lopuksi laatia yhteenveto nuoren toiminnanohjauksen taidoista.

8.2 Eettisyyden arviointi

Opinnäytetyöprosessissa pyrittiin noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä, jota Jyväskylän ammattikorkeakoulu ja sen opiskelijat ovat sitoutuneet noudattamaan (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2018, 4). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat muun muassa rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen ja sen tulosten arvioinnissa (Hyvä tieteellinen käytäntö 2023). Kehittämistyön raportoinnissa huolehdittiin lähdeviittaustekniikoiden ja merkintöjen oikeellisuudesta. Tutkimusprosessista ja tuloksista raportoitiin mahdollisimman huolellisesti, avoimesti ja kriittisesti.

Tutkimus- ja kehittämistyössä sitoudutaan kunnioittamaan työhön osallistuvien ihmisarvoa, yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2018, 4). Opinnäytetyössä ei käsitelty henkilö- tai potilastietoja, joten tutkimuslupaa ei tarvittu. Prosessin aikana kehittämistyön tekijät eivät ylipäättään saaneet tietoonsa vastaanotolla käyvien nuorten henkilötietoja tai tarkistuslistaa testanneiden ja palautetta antaneiden toimintaterapeuttien nimiä. Henkilö- ja potilastiedot siis säilyivät salassa läpi prosessin. Opinnäytetyön tietoperusta kerättiin kirjallisuuskatsauksen keinoin, joten myöskään aineistonhallintasuunnitelmaa ei tehty.

Kehittämisprosessin aikana tilaajan antama palaute tulee ottaa toiminnassa huomioon (Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2018, 4). Yhteydenpito toimeksiantajan kanssa oli säännöllistä, ja palautetta pyydettiin prosessin eri vaiheissa niin tarkistuslistasta kuin opinnäytetyöstä kokonaisuudessaan. Toimeksiantajan oli mahdollista antaa palautetta, ja muutoksia tehtiin annettujen ehdotusten mukaan. Esimerkiksi työssä käytetyn terminologian avulla pyrittiin kunnioittamaan toimeksiantajan toiveita ja toimintatapaa: Vastaanotolla käyvistä nuorista ei puhuta potilaina, vaan heistä pyritään käyttämään termiä 'nuori'. Tätä termiä käytettiin myös läpi opinnäytetyön.

Toimintaterapeuttien työtä ohjaavat ammattieettiset ohjeet, joita kunnioittaen myös kehittämistyötä tehtiin. Eettiseen työskentelytapaan liittyy esimerkiksi kuntoutujan toimintakyvyn edistäminen ja ylläpitäminen sekä asiakaslähtöinen työote, jossa yhteistyötä tehdään kuntoutujan lisäksi hänen lähiverkostonsa kanssa (Toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet n.d). Kehittämistoiminnan taustalla oli ajatus nuorten toimintakyvyn parantamisesta nuorisopsykiatrian toimintakentällä. Toiminnanohjauksen haasteet vaikuttavat nuoren toimintakykyyn ja arkeen monin tavoin, joten sen arvioiminen ja haasteiden lievittäminen ovat toimintaterapiassa tärkeitä teemoja. Toiminnanohjauksen arviointia pyrittiin helpottamaan tarkistuslistan avulla. Listassa pyrittiin huomiomaan mahdollisimman hyvin asiakaslähtöisyys. Tarkistuslistan kysymyksissä käydään monipuolisesti läpi nuoren toiminnanohjauksen eri osa-alueita, ja kannustetaan toimintaterapeutteja tekemään arviointia ja keskustelemaan aktiivisesti yhdessä nuoren sekä hänen läheistensä kanssa.

8.3 Luotettavuuden arviointi

Kehittämistoiminnan luotettavuutta voidaan arvioida tarkastelemalla esimerkiksi sen käyttökelpoisuutta, vakuuttavuutta ja sitoutuneisuutta. Käyttökelpoisuus tarkoittaa sitä, että prosessin aikana syntyvä tieto on luotettavan lisäksi myös hyödyllistä. (Toikko & Rantanen 2009, 121–126.) Työn tavoitteena oli yhtenäistää toimintaterapeuttien arviointiprosessia ja vähentää työskentelyn suunnitteluun käytettävää aikaa. Tarve kehittämisprosessille tuli toimeksiantajalta itseltään, joten prosessin aikana syntyvän tiedon ja lopputuotoksena laaditun tarkistuslistan oli tarkoitus olla hyödyllistä erityisesti toimeksiantajalle.

Käyttökelpoisuutta pyrittiin lisäämään ottamalla työyhteisö mukaan suunnittelutyöhön, jolloin työntekijöiden tarpeet huomioitiin tarkistuslistan sisällössä ja käytettävyydessä. Listasta kerättiin palautetta ja kehitysehdotuksia toimintaterapeuteilta, jotka tulevat tarkistuslistaa työssään jatkossa hyödyntämään. Opinnäytetyön rajallisen laajuuden ja aikataulun vuoksi ei pystytty tutkimaan, miten lopputuotos käytännössä asiakastyössä toimii. Käyttökelpoisuutta pystytäänkin arviomaan tarkemmin vasta kehittämisprosessin jälkeen, kun tarkistuslista otetaan arkityössä käyttöön ja nähdään työstä saadut hyödyt. Työn käyttökelpoisuuteen ja vakuuttavuuteen on voinut vaikuttaa myös se, ettei nuorilta kerätty prosessin aikana kehittämis ehdotuksia tai palautetta valmiista tarkistuslistasta, vaan palaute kerättiin yksipuolisesti työntekijöiltä.

Vakuuttavuuteen liittyy muun muassa syntyvän tiedon ja kehittämistyön uskottavuus ja johdonmukaisuus (Toikko & Rantanen 2009, 123–124). Tietoperustassa ja prosessin tulosten arvioinnissa

pyrittiin kuvaamaan prosessin vaiheita, löydettyä näyttöä ja laadittua lopputuotosta mahdollisimman selkeästi ja läpinäkyvästi. Kirjallisuuskatsaus pyrittiin raportoimaan niin, että se on mahdollisimman toistettava. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa toistettavuus voi kuitenkin olla haastavaa, koska esimerkiksi aineistot voivat kehittämistoiminnassa jäädä suppeiksi ja työskentelyn sosiaalisen luonteen vuoksi prosessi on ainutkertainen (Toikko & Rantanen 2009, 122–123).

Aineiston valikointi toteutettiin manuaalisesti, ja suuri määrä aineistoa karsittiin pois pelkkien otsikoiden perusteella. Vaikka kirjallisuuskatsauksen toteutti kaksi henkilöä, on mahdollista, että joku aiheeseen sopiva lähde jäi silti huomioimatta ja ottamatta mukaan katsaukseen, koska hakulausekkeiden avulla tuli paljon tuloksia, joista karsintaa alettiin tehdä. Katsaukseen valikoitui kuitenkin vain kuusi kehittämiskysymykseen vastaavaa lähdeä, joten katsauksen avulla saatu tieto on rajallista.

Aineistoksi pyrittiin valitsemaan mahdollisimman tuoreita lähteitä. Kirjalliskatsausta tehtäessä kuitenkin todettiin, että tuoretta tutkimusta nuorten toiminnanohjauksen arvioinnista ei juuri ole, joten katsaukseen valittiin kaksi hieman yli kymmenen vuotta vanhaa lähdeä. Niissä todettiin olevan olennaista tietoa toiminnanohjauksesta ja käytössä olevista arviointimenetelmistä, ja tiedon todettiin olevan linjassa uudemman aineiston kanssa.

Kirjallisuuskatsauksen aineisto koostui pääasiassa Yhdysvalloissa tehdyistä tutkimuksista ja ammattikirjallisuudesta. Siksi tulosten siirrettävyys suoraan Suomen toimintaterapiakentälle on kyseenalaista. Prosessin aikana esimerkiksi todettiin, että osa kirjallisuuskatsauksessa esiin tulleista toiminnanohjauksen arviointimenetelmistä on suosittuja ja käyttökelpoisia Yhdysvalloissa, mutta suomenkielisiä Suomeen normitettuja versioita niistä ei ole tehty. Kirjallisuuskatsauksen tuloksia pyrittiin kuitenkin vertaamaan tietoperustassa esiin nousseeseen toiminnanohjaukseen ja sen arviointia käsittelevään tietoon. Pääpiirteittäin pystyttiin toteamaan, että käsitys toiminnanohjauksesta ja sen arvioinnin tavoista on Suomessa sama. Arviointimenetelmät kuitenkin vaihtelevat maittain, joten niistä ei voida vetää suoria johtopäätöksiä.

Kehittämistyön tekijöiden asiantuntemus ja sitoumukset on myös syytä huomioida luotettavuutta arvioitaessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120). Molemmille työn tekijöille kirjallisuuskatsaus oli ensimmäinen laatuaan, mutta se pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman tarkasti ohjeistuksia noudattaen ja aiheeseen perehtyen. Toiminnanohjaus ilmiönä ja siihen liittyvät haasteet kiinnostivat työn tekijöitä, joten aihe oli mieluinen tutkittava. Toimeksiantaja oli työn tekijöille entuudestaan vieras,

eikä työstä saatu palkkioita. Sidonnaisuuksia ei siis ollut, ja työ pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman objektiivisesta näkökulmasta.

Tarkistuslistan kehittämistyössä tekijät pyrkivät ottamaan huomioon aiheesta löydetyn tiedon mahdollisimman monipuolisesti. Kehittämistyön aikataulun ollessa hyvin tiivis ja pidempiaikaisen testauksen puuttuessa on kuitenkin mahdollista, että myöhemmin tarkistuslistassa voi ilmetä puutteita. Toimeksiantajalle jää kuitenkin oikeudet ja mahdollisuus päivittää ja kehittää kaavaketta tarvittaessa. Tekijät laativat tarkistuslistan perustaen valintansa tieteelliseen näyttöön ja toimeksiantajan toiveisiin, joten lopputuloksen oletetaan onnistuneen ja vastanneen toimeksiantajan tarpeisiin.

Tarkistuslista on laadittu osaksi toiminnanohjauksen arviointiprosessia käytettäväksi muiden arviointimenetelmien lisäksi. Siksi kehittämistyön tekijöiden rooli toimintaterapeuttien tekemässä arviointiprosessissa on kaiken kaikkiaan pieni. Koska tarkistuslista ei ole tieteellisesti tutkittu standardoitu arviointimenetelmä, eikä sitä sen ohjeistuksessakaan suositella käytettäväksi yksinään toiminnanohjauksen arvioinnissa, jää vastuu arviointiprosessin toteuttamisesta, tarkistuslistan käytöstä ja tulosten tulkitsemisesta arvioivalle toimintaterapeutille.

8.4 Johtopäätökset ja kehittämissuhteet

Toiminnanohjaustaidot kehittyvät yksilöllisesti pitkälle aikuisuuteen asti. Myös haasteet voivat näyttäytyä hyvin eri tavoin eri ihmisillä, joten arvioinnin ja nuorelle tarjottavan tuen tulisi olla yksilöllisesti suunniteltu ja toteutettu. Koska nuoren toiminnanohjaus on vielä kehittymässä, aikuisten tarjoama ohjaus ja tuki on tärkeää läpi arviointiprosessin. Kaiken kaikkiaan nuoren motivointi ja hänen vahvuuksiensa huomioiminen on erityisen tärkeää. Nuoruus on ikävaiheena monin tavoin herkkää aikaa esimerkiksi itsetunnon kehityksen kannalta, ja itsetunnon ja motivaation vaikutus toimintakykyyn on suuri. Siksi on tärkeää keskittyä nuoren vahvuuksiin ja voimavaroihin, kuulla nuorta ja tuoda hänen äänensä esiin myös toimintaterapian arviointiprosessin aikana.

Kehittämistyön tuloksena syntyneitä tarkistuslistaa käytettäessä on syytä huomioida, että tarkistuslista ei ole standardoitu arviointimenetelmä, vaan se on kehitetty toiminnanohjauksen arvioinnin tueksi. Kuten tietoperustasta ja kirjallisuuskatsauksen tuloksista käy ilmi, on suositeltavaa käyttää useampaa eri arviointimenetelmää. Tarkistuslistan kohderyhmän ikähaarukka on melko laaja, jolloin tarkistuslistan tuloksia tulkitessa on syytä ottaa huomioon toiminnanohjauksen ikätason

mukainen kehitys ja suhteuttaa se nuoren muihin mahdollisiin haasteisiin. Näin voidaan saada realistinen käsitys siitä, minkä tason toiminnanohjauksen taitoja voidaan arviotavalta nuorelta odottaa. Kun nämä asiat otetaan huomioon arviointia tehdessä, voi tarkistuslista luotettavasti tukea toiminnanohjauksen havainnointia ja arviointia.

Tarkistuslistan pilotointi ja mahdollinen jatkokehittäminen jäävät toimeksiantajan vastuulle opin- näytetyöprojektin rajallisen laajuuden ja aikataulun vuoksi. Kirjallisuuskatsaukseen ei löytynyt suomenkielistä tutkimusta, eikä monesta mainitusta arviointimenetelmästä löytynyt Suomessa tehtyä tutkimusta tai suomenkielistä versiota. Siksi toiminnanohjaukseen liittyvää tutkimusta ja standardeitua Suomeen normitettuja arviointimenetelmiä tarvitaan lisää.

Lähteet

- Aalberg, V. 2016. Nuoruusiän psyykinen kehitys. Teoksessa Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Toim. K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander. Helsinki: Duodecim, 35–42.
- Alexander, M. A., Matthews, D. J. & Murphy, K. P. (toim.) 2015. Pediatric Rehabilitation. Principles and Practice. New York: Demos Medical.
- Aralinna, V., Heiskanen, T., Juntunen, K., Kantanen, M., Kanto-Ronkanen, A., Karhula, M. & Lautamo, T. 2021. Hyvät arviointikäytännöt suomalaisessa toimintaterapiassa. Suomen Toimintaterapeuttiliitto. Viitattu 8.10.2023. https://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toi_hyvat_arviointikaytannot_2021.pdf.
- Danner, P. & Kippola-Pääkkönen, A. 2016. Toimintaterapian pääperiaatteita. Teoksessa Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Toim. K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander. Helsinki: Duodecim, 582–589.
- Dunderfelt, T. 2011. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOYpro.
- Fisher, A. & Marterella, A. 2019. Powerful Practice. A Model for Authentic Occupational Therapy. Center for Innovative OT Solutions.
- Fogel, Y., Rosenblum, S., Hirsh, R., Chevignard, M. & Josman, N. 2020. Daily Performance of Adolescents with Executive Function Deficits. An Empirical Study Using a Complex-Cooking Task. Occupational Therapy International, 2020. Viitattu 3.3.2024. <https://janet.finna.fi>, CINAHL Ultimate.
- Fredriksson, J., Ranta, K., Koskinen, M., Kauppi, A. & Tuomisto, M. 2018. Kehitys, terapiasuhte ja terapiaan sitoutuminen. Teoksessa Lasten ja nuorten kognitiiviset ja käyttäytymisterapiat. Toim. K. Ranta, J. Fredriksson, M. Koskinen & M. Tuomisto. Helsinki: Duodecim, 121–144.
- Hildebrandt, S. 2017. Executive Functions. Teoksessa L. Maskill & S. Tempest (toim.) Neuropsychology for Occupational Therapists. Cognition in Occupational Performance. Fourth edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 165–176.
- Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). 2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Viitattu 3.10.2023. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>.
- Juva, K., Hublin, C., Kalska, H., Korkeila, J., Sainio, M., Tani, P. & Vataja, R. (toim.) 2021. Kliininen neuropsykiatria. Helsinki: Duodecim.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet. Opintoasioiden lautakunnan vahvistamat 11.12.2018. 2018. Viitattu 17.3.2024. <https://www.jamk.fi/fi/opiskelijalle/tutkinto-opiskelija/saannot-ja-periaatteet>.

Kaltiala, R. 2023. Nuoruusikä tuuliajolla – miksi hyvin- ja pahoinvointi näyttäisivät kasvavan samaan aikaan? Julkaisussa Miten Suomi voi nyt ja tulevaisuudessa? Näkökulmia hyvin- ja pahoinvoinnin sekä kansantautien kehitykseen. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6/2022. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, 42–53. Viitattu 3.10.2023.

<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/TUVJ-6-22.pdf>.

Kaltiala-Heino, R. & Lindberg, N. 2016. Nuorisopsykiatrisen osastohoito. Teoksessa Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Toim. K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander. Helsinki: Duodecim, 673–680.

Katsaus nuorten hyvinvointiin 2023. 2023. Valtion nuorisoneuvoston raportti. Viitattu 29.1.2024.

https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2023/03/hyvinvointikatsaus_saavutettava.pdf.

Kempainen, H. 2023. Toimintaterapeutti. Keski-Suomen hyvinvointialue. Henkilökohtainen tiedonanto 18.10.2023.

Kempainen, H. 2024. Toimintaterapeutti. Keski-Suomen hyvinvointialue. Henkilökohtainen tiedonanto 25.1.2024.

Kiuru, N. 2023. Nuoruus. Teoksessa Ihmisen psykologinen kehitys. 10. uudistettu painos. Toim. L. Pulkkinen, T. Ahonen & I. Ruoppila. Jyväskylä: PS-kustannus, 182–242.

Klenberg, L. 2015. Assessment and development of executive functions in school-age children. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 9.10.2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0867-8>.

Kumpulainen, K. & Laukkanen, E. 2016. Johdatus psykososiaalisiin hoitomuotoihin. Teoksessa Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Toim. K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander. Helsinki: Duodecim, 484.

Kuormittuminen. N.d. Mielenterveystalon internet-sivut. Viitattu 18.1.2024.

<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/omahoito/nepsypiirteisten-lasten-omahoito-ohjelma/kuormittuminen>.

Laakkonen, K. 2018. Kielen kehityksen yhteys itsesääätelytaitoihin varhaislapsuudessa. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Viitattu 23.3.2024. https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/145515/Laakkonen_Katri_progradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lasten ja nuorten toimintaterapia. N.d. Keski-Suomen hyvinvointialueen internet-sivut. Viitattu 9.10.2023. <https://www.hyvaks.fi/palvelumme/lasten-ja-nuorten-toimintaterapia>.

McCloskey, G., & Perkins, L. A. 2013. Essentials of Executive Functions Assessment. New Jersey: John Wiley & Sons.

Neuropsykiatriset ihmiset huomioitava kansallisessa mielenterveysstrategiassa. 2019. Lausunto. Autismiliitto. Viitattu 13.4.2024. <https://autismiliitto.fi/neuropsykiatriset-ihmiset-huomioitava-kansallisessamielenterveysstrategiassa>.

Nuorisopsykiatria. N.d. Keski-Suomen hyvinvointialueen internet-sivut. Viitattu 9.10.2023. <https://www.hyvaks.fi/palvelumme/psykiatria/psykiatrian-erikoisalat>.

Nuorten mielenterveyshäiriöt. 2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen internet-sivut. Viitattu 23.3.2024. <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/nuorten-mielenterveyshairiot>.

Närhi, V. & Komulainen, J. 2011. Keskittymiskyselyn soveltuvuus lasten ja nuorten ADHD:n diagnosoinnissa ja seulonnassa. Käypä hoito -suositus. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Viitattu 23.2.2024. <https://www.kaypahoito.fi/nak07650>.

Närhi, V. & Virta, M. 2016. Toiminnanohjauksen ongelmat ja ADHD. Käypä hoito -suositus. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Viitattu 3.10.2023. <https://www.kaypahoito.fi/nix00963>.

Puustjärvi, A. 2023. Taitojen ja toiminnanohjauksen kehittyminen lapsuudessa. Teoksessa Aistitiedon käsittelyn vaikeudet. Ymmärrystä ja sujuvampaa arkea. Toim. A. Puustjärvi. Jyväskylä: Santalahti, 104–123.

Puustjärvi, A., Danner, P. & Niutanen, U. 2023. Aistitiedon käsittelyn eli sensorisen integraation vaikeudet. Teoksessa Aistitiedon käsittelyn vaikeudet. Ymmärrystä ja sujuvampaa arkea. Toim. A. Puustjärvi. Jyväskylä: Santalahti, 124–131.

Repo, T. 2011. Mitä toi tekee nuorisopsykiatriassa? Toimintaterapeutin työn sisältö ja erityisosaamisen alueet. Pro gradu -tutkielma. Terveystieteiden laitos. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/27226>.

Rossignoli-Palomeque, T. & Perez-Hernandez, E. 2022. Validity of the Evaluation System of Children and Adolescents to Measure Executive Functions. Convergent Validity. Journal of psychoeducational assessment, 40(7), 853–864. Viitattu 3.3.2024. <https://janet.finna.fi>, CINAHL Ultimate.

Sajaniemi, N. 2023. Aistit, keho ja tunteelliset aivot yksilön- ja lajinkehityksen näkökulmasta. Teoksessa Aistitiedon käsittelyn vaikeudet. Ymmärrystä ja sujuvampaa arkea. Toim. A. Puustjärvi. Jyväskylä: Santalahti, 55–78.

Salmela, K. & Kuitu, M. 2016. Toimintaterapian käytännön sovellukset nuorten hoidossa. Teoksessa Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Toim. K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander. Helsinki: Duodecim, 589–592.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopisto. Viitattu 9.10.2023. https://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

Sandberg, E. 2021. Pedagoginen tuki perusopetuksessa ja toisella asteella. Jyväskylä: PS-kustannus.

Spohn, J. L. & Crowley, J. A. 2015. Psychological assessment in pediatric rehabilitation. Teoksessa Pediatric Rehabilitation. Principles and Practice. Toim. M. A. Alexander, D. J. Matthews & K. P.

Murphy. New York: Demos Medical, 23–52.

Suchy, Y. 2016. Executive Functioning. A Comprehensive Guide for Clinical Practice. New York: Oxford University Press.

Tempest, S. & Maskill, L. 2017. Occupation and Cognitive Rehabilitation. Teoksessa L. Maskill & S. Tempest (toim.) Neuropsychology for Occupational Therapists. Cognition in Occupational Performance. Fourth edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 3–16.

Tevameri, T. 2021. Toimialaraportit. Katsaus sote-alan työvoimaan. Toimintaympäristön ajankoh- taisten muutosten ja pidemmän aikavälin tarkastelua. TEM toimialaraportit 2021:2. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 10.12.2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-812-7>.

Toglia, J. & Berg, C. 2013. Performance-based Measure of Executive Function. Comparison of Com- munity and At-Risk Youth. The American Journal of Occupational Therapy, 67(5), 515–523. Viitattu 3.3.2024. <https://janet.finna.fi>, CINAHL Ultimate.

Toglia, J., Lahav, O., Ari, E. B. & Kizony, R. 2017. Adult Age and Cultural Differences in Performance on the Weekly Calendar Planning Activity (WCPA). The American Journal of Occupational Therapy, 71(5), 1–7. Viitattu 12.4.2024. <https://doi.org/10.5014/ajot.2016.020073>.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yli- opistopaino.

Toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet. N.d. Suomen Toimintaterapeuttiliitto. Viitattu 21.3.2024. https://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toimintaterapeutin_ammattieettisetohjeet2011_5.pdf.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tutkimusten arviointikriteeristöt (JBI). N.d. Järjestelmällinen katsaus. HOTUS – Hoitotyön tutki- mussäätiön internet-sivut. Viitattu 10.3.2024. <https://hotus.fi/kansainvalinen-yhteistyö/jbi-keskus/tutkimusten-arviointikriteeristot-jbi/>.

Tähkää, O. N.d. Maailma 2050 nuorten kirjoittamana. Selvitys. Lasten ja nuorten säätiön inter- net-sivut. Viitattu 16.2.2024. <https://www.nuori.fi/selvitys-maailma-2050/>.

Vilka, H. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Helsinki: Art House.

Vilki, J., Saunamäki T. & Laine, M. 2020. Toiminnanohjauksen häiriöt. Teoksessa Kliininen neuro- psykologia. Toim. M. Jehkonen, T. Saunamäki & L. Hokkanen. Helsinki: Duodecim, 89.

Virta, M. & Leppämäki, S. 2017. ADHD-kyselylomakkeet WURS, BADDS ja BRIEF-A aikuisilla. Käypä hoito -suositus. Helsinki: Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. Viitattu 9.3.2024. <https://www.kaypahoito.fi/nix02457>.

Liitteet

Liite 1. Kirjallisuuskatsauksen tietokantahakujen hakupolut ja tulokset

Tietokanta Cinahl	Hakusanat	Rajauskriteerit	Hakutu- los	Otsikon perus- teella vali- tut	Tekstin perus- teella vali- tut
Haku 1	Executive function- ing AND adoles- cents or teenagers or young adults	Full text, Publication Date 20140101-, English language	132	7	0
Haku 2	Executive functions AND adolescents	Full text, Publication Date 20140101-, English language	227	7	1
Haku 3	Executive functions AND assessment tool or assessment method or as- sessing	Full text, Publication Date 20140101-, English language, child: 6-12 years, adolescent: 13- 18 years	156	20	1
Haku 4	Executive functions AND evaluation methods or evalua- tion process or evaluation	Full text, Publication Date 20140101-, English language, child: 6-12 years, adolescent: 13- 18 years	72	3	0
Haku 5	Neuropsychologi- cal assesment	Full text, Publication Date 20140101-, english language	13	2	0

Tietokanta Medline	Hakusanat	Rajauskriteerit	Hakutu- los	Otsikon perus- teella vali- tut	Tekstin perus- teella vali- tut
Haku 1	Executive function- ing AND adolescents or teenagers or young adults	Full text, Publication Date 20140101-, English language	241	1	0
Haku 2	Executive functions AND adolescents	Full text, Publication Date 20140101-, English language, 13- 18 years	519	1	0
Haku 3	Executive functions AND assessment tool or assessment ethod or assessing	Full text, Publication Date 20140101-, English language, 13- 18 years	31	1	0
Haku 4	Executive functions AND evaluation methods or evalua- tion process or eval- uation	Full text, Publication Date 20140101-, English language, adolescent: 13- 18 years	36	3	1
Haku 5	Neuropsychological assesment	Full text, Publication Date 20140101-, english language, 13- 18 years	139	0	

Tietokanta ERIC	Hakusanat	Rajauskriteerit	Hakutu- los	Otsikon Perus- teella vali- tut	Tekstin perus- teella vali- tut
Haku 1	Executive function- ing AND adolescents or teenagers or young adults	Full text, Publication Date 20140101-, English language	139	0	
Haku 2	Executive functions AND adolescents	Full text, Publication Date 20140101-, English language,	75	0	
Haku 3	Executive functions AND assessment tool or assessment ethod or assessing	Full text, Publication Date 20140101-, English language	49	0	
Haku 4	Executive functions AND evaluation methods or evalua- tion process or eval- uation	Full text, Publication Date 20140101-, English language,	72	0	
Haku 5	Neuropsychological assesment	Full text, Publication Date 20140101-, english language	13	0	

Liite 2. Tarkistuslista toiminnanohjauksen arviointiin

TARKISTUSLISTAN KÄYTTÖOHJEET

Tämä toiminnanohjauksen tarkistuslista on laadittu avuksi tilanteisiin, joissa arvioit nuoren toiminnanohjaustaitoja. Listan tarkoitus on auttaa kiinnittämään arviointijakson aikana huomio toiminnanohjauksen kannalta oleellisiin asioihin sekä luomaan kokonaiskuva nuoren toiminnanohjauksen taidoista ja mahdollisista haasteista.

Tarkistuslista käsittelee toiminnanohjauksen toiminnot osa-alueina. Jokaisessa kysymyksessä on viisi vastausvaihtoehtoa:

Aina = suoriutuminen näyttäytyy joka kerta kysymyksen osoittamalla tavalla

Yleensä = suoriutuminen näyttäytyy suurimmaksi osaksi kysymyksen osoittamalla tavalla

Joskus = suoriutuminen näyttäytyy silloin tällöin kysymyksen osoittamalla tavalla

Ei koskaan/Harvoin = suoriutuminen näyttäytyy harvoin tai ei koskaan kysymyksen osoittamalla tavalla

Ei voida arvioida = Tämä vaihtoehto sopii tilanteisiin, joissa et pysty antamaan arviota tai vastausta.

Lisäksi joissain osa-alueissa arvioidaan toiminnan tehokkuutta asteikolla 1–5:

1 = toiminta ei tehokasta, toimintatavat haittaavat selvästi toiminnasta suoriutumista

5 = toiminta tehokasta, toimintatavat edistää toiminnasta suoriutumista

Vastausten tulkinta

Tarkistuslistaa ei ole pisteytetty, vaan sen on tarkoitus olla toimintaterapeutille suuntaa antava apuväline nuoren toiminnanohjauksen taitojen ja mahdollisten haasteiden havaitsemiseen ja niiden nimeämiseen.

Jos vastausvaihtoehdoista 'joskus' tai 'ei koskaan/harvoin' sopii nuoren käytökseen, on syytä arvioida tarkemmin, onko toiminnanohjauksessa näyttäytyvästä haasteesta haittaa nuoren arjessa ja hankaloittaako se toimintaa merkittävästi.

Vastausten tulkinnassa huomioitavaa on, että nuoren vahvuudet ja haasteet voivat näyttäytyä arjessa hyvin eri tavoin kuin vastaanotolla toimintaterapeutin kanssa tapahtuvissa arviointitilanteissa. Siksi kysymyksiä on hyvä pohtia myös nuoren arkeen peilaten sekä keskustella nuoren toimintakyvystä nuoren itsensä ja hänen läheistensä kanssa. Keskustelun tueksi on laadittu esimerkkikysymyksiä tarkistuslistan loppuun.

TOIMINNANOHJAUKSEN HAVAINNOINTI ARVIOINTIJAKSOLLA

Nuoren nimi:

Nuoren ikä:

Arvioinnin ajankohta:

Arvioija:

SUUNNITELMALLISUUS, ORGANISOINTI

1. Pystyykö nuori suunnittelemaan toimintaansa etukäteen? (esim. aikatauluttaminen, osatehtävien järjestäminen, tavoitteiden asettaminen)

Aina

Yleensä

Joskus

Ei koskaan/
Harvoin

Ei voida arvioida

Haraste ollut aina

Alkanut myöhemmin, milloin?

2. Pystyykö nuori pitämään tavaransa tallessa ja järjestyksessä?

3. Osaako nuori priorisoida arjessa tehtävät toiminnot tärkeysjärjestykseen?

Suorituksen tehokkuus: 1----2----3----4----5

TOIMINNAN ALOITTAMINEN

4. Pystyykö nuori aloittamaan toiminnan ilman lisäohjausta, apua tai ohjeiden toistamista?

5. Pystyykö nuori pyytämään tarvittaessa apua tai etsimään lisää tietoa saattaakseen toiminnan loppuun?

6. Aloittaako nuori toiminnan tehokkaasti?

AJANHALLINTA

7. Pystyykö nuori suunnittelemaan ja arvioimaan käytettävissä olevaa aikaa realistisesti?

8. Käyttääkö nuori käytettävissä olevan ajan tehokkaasti?

TEHTÄVIEN TOTEUTTAMINEN VAIHEITTAIN

9. Onko tehtävissä suoritettavien vaiheiden järjestys looginen?

10. Siirtyykö nuori tehtävien vaiheesta toiseen loogisesti, ongelmitta ja ilman jumiutumista?

11. Käyttääkö nuori tehtävissä tarvittavia välineitä asianmukaisesti?

Suorituksen tehokkuus: 1----2----3----4----5

JOUSTAVUUS

12. Pystyykö nuori reagoimaan asianmukaisesti odottamattomiin tilanteisiin?

Aina	Yleensä	Joskus	Ei koskaan/ Harvoin	Ei voida arvioida	Haaste ollut aina	Alkanut myöhemmin, milloin?
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

13. Pystyykö nuori kommunikoidaan samalla kun toimii?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

14. Onko nuorella kyky säädellä toimintaansa tavoitteiden saavuttamiseksi? (esim. oma-aloitteisuus ja toimintatapojen muuttaminen)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Suoriutumisen tehokkuus: 1----2----3----4----5

KÄYTTÄYTYMISEN KONTROLLI, ITSESÄÄTELY

15. Pystyykö nuori säätämään tunteitaan? (esim. stressinhallinta)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

16. Jatkuuko toiminta yllättävissä tilanteissa ilman jumiutumista?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Suoriutumisen tehokkuus: 1----2----3----4----5

TARKKAUVUUS, KESKITTYMINEN JA HUOMION KOHDISTAMINEN

17. Pystyykö nuori ylläpitämään huomionsa tekemisessä ja keskittymään sen kannalta olennaisiin asioihin?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

18. Pystyykö nuori palauttamaan itsenäisesti huomionsa takaisin meneillä olevaan toimintaan, jos huomio herpaantuu?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

19. Reagoiko nuori mahdollisiin häiriötekijöihin asianmukaisesti, esim. hermostumatta?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Suoriutumisen tehokkuus: 1----2----3----4----5

TYÖMUISTIN KÄYTTÖ

20. Muistaako nuori annetut ohjeet ja pystyykö toimimaan myös moniosaisten ohjeiden mukaan?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

21. Pystyykö nuori ratkomaan eteen tulevia ongelmia ja haasteita? (esim. luovuus, innovatiivisuus, ongelmanratkaisukyky)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

22. Pystyykö nuori käsittelemään saamaansa tietoa asianmukaisesti?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Suoriutumisen tehokkuus: 1----2----3----4----5

TEHTÄVIEN LOPPUUN SAATTAMINEN

23. Pystyykö nuori tekemään aloittamansa toiminnot sujuvasti alusta loppuun?

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Suoriutumisen tehokkuus: 1----2----3----4----5

KYKY ARVIoidA OMAA TOIMINTAA

24. Osaako nuori arvioida omaa toimintaansa ja tunnistaa, missä on haastetta ja mikä sujuu hyvin?

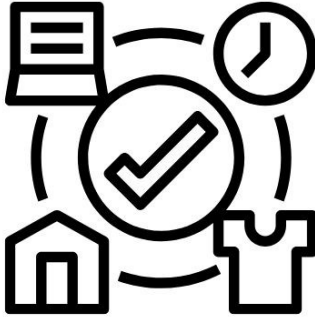
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Suoriutumisen tehokkuus: 1----2----3----4----5

ARVIOINNIN JÄLKEEN

Kokonaiskuva nuoren toiminnanohjauksesta

Toiminnanohjaukseen liittyvän kokonaiskuvan saamiseksi on suositeltavaa tehdä kattava yleisarvio nuoren toiminnanohjauksesta erilaisissa tilanteissa ja keskustella nuoren kanssa hänen arkensa sujumisesta toiminnanohjauksen näkökulmasta. Voit hyödyntää esimerkiksi seuraavia kysymyksiä keskustellessasi nuoren tai hänen läheistensä kanssa.

- Miten arjen suunnittelu nuorelta sujuu (esim. tehtävien ja tapaamisten kalenterointi, päiväohjelman tai opintojen etenemisen suunnittelu)?
- Tuntuuko nuoresta, että hän ehtii tekemään kaiken tarvittavan, mitä päivään tai viikkoon kuuluu?
- Tuntuuko opiskelu nuoresta vaikealta? Jos, niin miksi?
- Onko nuoren helppo/vaikea ylläpitää huomio asiassa, jota hän on tekemässä?
- Hukkaako nuori helposti tavaroita?
- Onko nuoren helppo säädellä toimintaansa (esim. yllättäviin muutoksiin mukautuminen, suunnitelman tai toimintatavan vaihtaminen)?
- Onko nuoren helppo aloittaa toiminta/tekeminen ajallaan?
- Saako nuori helposti tehtyä tehtävät loppuun?
- Onko tunteiden säätely nuorelle helppoa/vaikeaa?

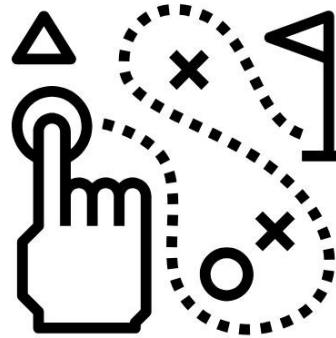
Huomioita:

MITÄ ON TOIMINNANOHJAUS?

- Joukko kognitiivisia prosesseja, jotka mahdollistavat esimerkiksi kyvyn jäsentää ja hahmottaa tilanteita, tehdä suunnitelmia ja noudattaa niitä sekä muokata ja soveltaa omaa toimintaa
- Ohjaa ja säätelee psyykkisiä prosesseja, joiden avulla yksilö pystyy toimimaan loogisesti ja päämäärätietoisesti
- Toiminnanohjaus-käsitteen määrittely ja jaottelu eri osatekijöihin vaihtelevat eri lähteissä ja viitekehyksissä.
- Toiminnanohjausta säädellään aivojen etuotsalohkoissa, jotka kehittyvät aivojen rakenteista viimeisimpänä.
- Etuotsalohkojen kehitys voi jatkua jopa 30-vuotiaaksi asti, joten nuoren toiminnanohjaustaidot ovat vasta kehittymässä. Siksi on normaalia, että nuoren toiminnassa voi esiintyä esimerkiksi impulsiivisuutta.
- Toiminnanohjaukseen liittyviä toimintoja ovat esimerkiksi suunnitelmallisuus, aloitekyky, tehtävän toteuttaminen vaiheittain, joustavuus, kyky toimia järjestelmällisesti ja arvioida omaa toimintaa, kyky säädellä tunnetiloja, käyttäytymisen kontrolli, tarkkaavuus, impulssikontrolli ja työmuistin käyttö.

TOIMINNANOHJAUKSEN HAASTEET

- Diagnoosista riippumatta haasteet ovat usein yksilöllisiä.
- Haasteet voivat näyttäytyä esimerkiksi aloitekyvyttömyytenä tai erilaisina arjenhallinnan haasteina.
- Haasteet muuttuvat ongelmiksi, jos:
 - niistä on merkittävää haittaa nuorelle itselleen ja/tai perheelle
 - ongelmat näkyvät useammalla eri elämän osa-alueella: koulu, koti, päivittäiset perustoiminnot, sosiaaliset suhteet, vapaa-aika
 - ne tuottavat nuorelle inhimillistä kärsimystä

Nuoren toiminnanohjausta arvioitaessa on tärkeää huomioida, että nuoruusiän sisällä kehitystaso vaihtelee ja yksilölliset erot voivat olla suuria erityisesti, jos nuorella on haasteita, jotka vaikuttavat kehitykseen hidastavasti.

Opinnäytetyössä kehitettiin tarkistuslista nuorten toiminnanohjauksen arvioinnin tueksi. Tavoitteena oli yhtenäistää ja helpottaa toimintaterapeuttien työtä. Kehittämistyössä laadittiin mahdollisimman helposti täytettävä tarkistuslistapohja, jonka avulla toiminnanohjausta arvioitaessa voidaan keskittyä toiminnanohjauksen kannalta oleellisiin asioihin. Tarkistuslistan ei ole kuitenkaan tarkoitus korvata standardoituja arviointimenetelmiä, vaan toimia arvioinnin tukena tilanteissa, joissa nuoren toiminnanohjauksen taitoja ja valmiuksia arvioidaan.

Toiminnanohjauksen arvioinnissa tarkoituksenmukaista on käyttää monenlaisia arviointimenetelmiä. Esimerkiksi nuoren ja hänen läheistensä haastattelu, toiminnan havainnointi ja WCPA-arviointimenetelmä antavat kattavan kuvan nuoren toiminnanohjauksen tasosta.

Lähteet:

- Eliander, E. & Niittynen, J. 2024. Toiminnanohjauksen arviointi nuorisopsykiatrialla. Tutkimuksellinen kehittämistyö. Opinnäytetyö. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- Juva, K., Hublin, C., Kalska, H., Korkeila, J., Sainio, M., Tani, P. & Vataja, R. (toim.) 2021. Kliininen neuropsykiatria. Helsinki: Duodecim
- Klenberg, L. 2015. Assessment and development of executive functions in school-age children. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto
- McCloskey, G. & Perkins, L. A. 2013. Essentials of executive functions assessment. New Jersey: John Wiley & Sons
- Närhi, V. & Virta, M. 2016. Toiminnanohjauksen ongelmat ja ADHD. Helsinki: Duodecim. Viitattu 15.3.2024. <https://www.kaypahoito.fi/nix00963>.
- Sandberg, E. 2021. Pedagoginen tuki perusopetuksessa ja toisella asteella. Jyväskylä: PS-kustannus
- Suchy, Y. 2016. Executive functioning. A comprehensive guide for clinical practice. New York: Oxford University Press